

25.11.1998

Helsingin Vartiokylän linnavuori

Hj. Appelgren 1891

Arkistolähteisiin ja kirjallisuuteen
perustuva selvitys ja tutkimus-
suunnitelma

Eeva-Liisa Schulz 1998

Sisällysluettelo:

Johdanto	2
Helsingin Vartiokylän linnavuori – arkistolähteisiin ja kirjallisuuteen perustuva selvitys	3
Arkistotiedot	3
Sijainti, topografia ja säilyneet rakenteet	4
<i>Muinaislinnan rakenteet</i>	4
<i>Ensimmäisen maailmansodan aikaiset rakenteet</i>	5
<i>Tiilitehdas</i>	5
<i>Historiallisen ajan määkäyttö ja sen vaikutus linnavuoreen</i>	5
Tutkimushistoria	6
<i>Kenttätyöt</i>	6
<i>Kirjallisuudessa esitetyt arviot linnavuoresta</i>	10
<i>Linnavuoreen liittyvät tarinat</i>	14
Linnavuoren sijaintialueen muinaisjäännökset	15
<i>Lähiympäristö</i>	15
<i>Helsingin Vuosaaren ja Sipoon paleoekologiset tutkimukset</i>	17
<i>Itä-Uusimaa</i>	18
Vertailuaineistoa	19
Johtopäätökset	20
Kirjallisuus ja lähteet	22
<i>Painamattomat lähteet</i>	22
<i>Painetut lähteet</i>	24
<i>Kirjallisuus</i>	24
Tutkimussuunnitelma	27
Tutkimus- ja muut tavoitteet	27
Tutkimussuunnitelma	27
Mahdolliset jatkotoimenpiteet	29
Tulosten hyödyntäminen	29
Lopuksi	30
Liitteet	
Liite 1: Ote peruskartasta 2034 09 VUOSAARI	
Liite 2: Kopio Hj. Appelgrenin kartasta, 1891	
Liite 3: Kopio G. Branderin kankaalle puhtaaksi piirretystä kartasta, 1929	
Liite 4: Kopio P. - L. Lehtosalo-Hilanderin kartasta, 1973	

Johdanto

Museoviraston arkeologian osaston muinaisjäännösten hoitoyksikköön palkattiin Helsingin kulttuurikaupunkisäätiön varoin ja Puotila-Seuran aloitteesta tutkija, jolle kirjattiin seuraavat tehtävät:

1) Selvittää Vartiokylän linnavuoren ja sen lähialueen arkistolähteisiin perustuvaa historiaa. Tässä yhteydessä selvitetään linnavuoren ja sen ympäristön varhaisempi maankäyttö, kartoitetaan linnavuoreen liittyvä perimätieto ja tarinat, ja arvioidaan ne kriittisesti, kartoitetaan lähistön muut muinaisjäännökset ja selvitetään niiden ajallinen ja funktionaalinen yhteys linnavuoreen, selvitetään arkeologinen inventointitarve, kartoitetaan lähistöllä tehdyt luonnon- ja asutushistorian paleoekologiset tutkimukset ja niiden liittymäkohdat Vartiokylän linnavuoreen, ja tutustutaan vertailuaineistoon.

2) Kartoittaa selvitystysten pohjalta linnavuoren arkeologinen ja paleoekologinen tutkimustarve ja laatia tutkimussuunnitelma, johon liitetään tarpeen vaatiessa suunnitelma arkeologista uusinventointia varten.

3) Tutustua Puotila-seuran Linnavuori-projektiin ja arvioida siihen liittyviä asiakokonaisuuksia tehtyjen selvitysten ja tutkimussuunnitelman perusteella. Avustaa Puotila-seuraa asiantuntijana projektisuunnitelman kehittämisessä.

4) Pitää yhteyttä projektin eri osapuoliin ja sidosryhmiin, tiedottaa projektin etenemisestä ja tehdä valistustyötä projektiin ja arkeologiaan liittyvistä seikoista (kohderyhminä mm. Helsinki 2000-säätiö, Puotila-Seura, Sommelo ry, Ango ry, koulut, paikalliset asukkaat, tiedotusvälineet). Tehdä selvitys pääkaupunkiseudulla suunnitteilla olevista kokeellisen arkeologian hankkeista ja muista pääkaupunkiseudun muinaishistoriaan liittyvistä matkailuhankkeista ja mahdollisuuksista eri hankkeiden koordinoimiseksi.

Helsingin Vartiokylän linnavuori – Arkistolähteisiin ja kirjallisuuteen perustuva selvitys

Arkistotiedot

Kunta: Helsingin kaupunki 091
 Kylä: Vartiokylä 433
 Tila: Slottsbacken 1:41
 Kiinteistötunnus: 09143300010041
 Maanomistaja: Suomen valtio

Peruskartta: 2034 09 VUOSAARI, Karttakeskus 1991

Koordinaatit:

x = 6679 20 - 44
 y = 2562 20 - 34
 z = 16 - 27

Tutkimukset: Inventointi: J. E. Tuomala 1886; Veikko Lehtosalo 1962; Eino Rönkkö 1974 (Helsingin kaupungin museo)
 Ensimmäisen maailmansodan aikaisten maalinnoitusten inventoinnit: Kaj-Erik Löfgren 1973; Kaj-Erik Löfgren ja Kati Heinämies 1979; Sirkku Laine 1995
 Tarkastus: H. A. Reinholm 1877; A. M. Tallgren 1916; Matti Sauramo 1932; Anna-Liisa Hirviluoto, Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilander ja Ari Siiriäinen 1973 (v:n 1973 kaivauskertomus)
 Kartoitus: Hjalmar Appelgren 1888; G. Brander 1929
 Koekaivaus: Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilander 1973

Löydöt: KM 11781 piinuolenkärki; irtolöytö (1946)
 KM 19270:1-23, palanutta savea, rautanuloja -paloja, rautakuonaa (joukossa mahd. yksi pala rautakautista keramiikkaa), eläinten luuta ja hampaita (palamattomia ja palaneita), palanutta/sulanutta meripihkaa, tiiltä, laastia, kvartssia; kaivauslöytöjä (1973)

Hoito: (Nils Cleve, O. E. Kivistö ja Sakari Pälsi) 1934, samana vuonna muinaisjäännöksen rajojen merkintä; O. E. Kivistö 1937; P.-L. Lehtosalo-Hilander 1973 koekaivauksen yhteydessä; E. Rönkkö inventoinnin yhteydessä 1974; lisäksi siivoustalkoita eri yhteyksissä (mm. Puotila-Seura ry.; esihist.tsto keväällä 1986)
 Säännöllisen hoidon piirissä vuodesta 1991; vuonna 1990 paikalle pystytetty informaatiotaulu (Hoitoraportit: Jukka Moisanen 1992; 1993; Päivi Maaranen 1997)

Valokuvausta: Sakari Pälsi 1932 ja -34; A. Hirsjärvi 1934; Ilmavoimat 1936; Mirja Miettinen 1978; Eeva-Liisa Schulz 1998

Sijainti, topografia, säilyneet rakenteet ja niiden kunto

Vartiokylän linnavuori sijaitsee keskellä pientaloaluetta Helsingin kaupungin Vartiokylässä, Suomenlahteen kuuluvan Vartiokylänlahden pohjukan länsirannalla, noin 7,5 km Vantaanjoen suulta itään ja noin 1,3 km Puotilan kirkosta koilliseen.

Linnavuoren itä- ja etelärinne meren puolella ovat jyrkkiä, pohjoisrinne muodostaa pitkän ja tasaisen penkereen. Laen korkeus merenpinnasta on noin 22 - 27 m, pohjoisosan penkereen 16 - 20 m. Laki ja etelärinne ovat osittain avokalliota. Laki, joka on noin 65 x 50 m (vallin ulkosyrjästä mitattuna), muodostuu kahdesta korkeammasta ja tasaisemmasta kallion kohdasta sekä niiden väliin jäävästä epätasaisesta notkelmasta. Laen korkein kohta (27.47 m mpy.), joka on paljasta kalliota ja jossa on lipputanko, on kaakossa. Laen matalimmat osat ovat ruoho- ja humuskerroksen peittämät, paikoitellen ruohopeitteestä pistää esiin kalliokohoumia. Korkeimman kohdan juurella on mättäinen kosteahko kohta. Se on ilmeisesti hieman syvämpi, maa-aineksen peittämä kallionkolo, johon sade- ja sulamisvedet kerääntyvät. Laen kaakkoisosassa on muutamia mäntyjä, linnavuoren rinteillä kasvaa enemmän puita, valtapuuna kuusi, ja ne peittävät osittain näkymän merelle. Eteläosan rinteillä on tyypillinen kuivahkon metsämaan aluskasvillisuus, pohjoisosissa rinteet ovat rehevämmät ja niillä kasvaa myös enemmän lehtipuita, pensaita, koriste- ja puutarhakasveja, ilmeisesti karkulaisina ympäröiviltä pihoilta. Linnavuoren alarinteillä on omakotitaloja ja venäläisten ensimmäisen maailmansodan aikana rakentaman, Helsinkiä kiertävän maalinnoituksen tukikohta V:n osa, kaakkoisrinteellä on ollut tiilitehdas. Museoviraston muinaisjäännösten hoitoyksikkö on rakentanut linnavuorelle nousemista helpottamaan ja vallinjäännöksiä suojaamaan puiset portaat lounaisrinteelle (1997) ja koillisrinteelle maalinnoituksen tukikohta V:n aseman 8 yhdys- ja taisteluhaidoissa kulkua helpottamaan toiset portaat (1998). Linnavuorentieltä lähtevän polun alkupäässä on vuonna 1990 pystytetyt informaatiotaulut ja ylempänä saman polun varressa vanhempi kuparitaulu kertomassa rauhoituksesta. Linnavuoren laen länsireunalla, kallioluolan äkkijyrkän ja syvän kuilun päällä on panssariaita.

Muinaislinnan rakenteet

Linnavuorta on suojannut etelässä kolminkertaiset kivivallit sekä lännessä että pohjoisessa ainakin kaksinkertaiset vallit, ja samanaikaisesti meri on ilmeisesti ulottunut linnavuoren juurelle koillisesta kaakkoon. Linnavuoren rakenteista on säilynyt seuraavat osat: lakea kiertää lounaasta koilliseen noin 50 m pitkä ja 2 - 4 m leveä, osittain luolan 7 louhinnasta ja sortumista rikkoutunut luoteesta eteläkaakkoon noin 44 m ja 2 - 4 m leveä turpeen peittämä kivivalli sekä idässä halkaisijaltaan noin 5 m oleva turpeen peittämä kiveys. Laen luoteisosassa on lisäksi mahdollinen rakennuksen pohja liesineen ja perustuskivineen (kolmelta sivulta kivien reunustama alue, noin 10 x 8 m) ja lounaassa pyöreähkö kivikumpu (ø n. 8 m; "torni"), jonka laella on syväne. Laen valleissa on sortumia ja rikottuja kohtia, mutta paikoin ne ovat hyväkuntoisia. Pohjoisosan penkereellä on halkaisijaltaan noin 5 m oleva maakumpu ("hautaus") ja siitä etelään suuntautuva noin 7 m pitkä ja 1 - 2 m leveä suurista kivistä tehty valli. Maakummun ja vallin pohjoispuolella on noin 15 m pitkä ja 1 - 2 m leveä itä-länsisuuntainen kivivalli, joka on saattanut syntyä myös vasta maalinnoituksen aseman 8:n taistelu- ja yhdysautoja kaivettaessa (Veli-Pekka Suhonen, Helsingin kaupungin museo, linnavuorella 4.9.1998: läheinen sijainti ja sama suunta; puuttuu Appelgrenin kartalta. Mutta toisaalta Reinholmin piirroksessa se on.). Luoteisrinteellä on noin

20 m pitkä ja 2 m leveä lounaasta koilliseen suuntautuva kivivalli ja etelärinteellä ovat kaakosta lounaaseen kiertävät, osittain hajonneet noin 30 ja 45 metriä pitkät ja 1 - 3 m leveät kivivallit. (Appelgrenin 1891; Branderin 1929; Lehtosalo-Hilanderin 1974 ja Rönkön 1974 kartat.)

Ensimmäisen maailmansodan aikaiset rakenteet

Tukikohta V:n linnoituslaitteita on hävinnyt myöhemmän rakentamisen takia, mutta linnavuoren rinteillä on säilynyt luola 7 ja asema 8. Luola, joka on toiminut ammusvarastona ("ruutikellari"), on louhittu kallioon ja sen seinät ja lattia on valettu betonista. Aaltopeltikatto ja ovet on poistettu. Seinällä on ollut maalaus, joka mahdollisesti on ensimmäisen maailmansodan ajalta (ks. Laaksonen 1980:41, kuva 47), mutta nykyään se on valitettavasti peitetty spraymaaleilla. Yhdyshauta on osittain betonoitu. Aseman 8 muodostavat kallioon louhitut ja maahan kaivetut yhdys- ja taisteluhaudat, jotka on enimmäkseen valettu betonilla, mutta osassa on ollut hirsivahvisteet. Siellä missä hirsivahvisteita on ollut, on maansortumia. Asemaan kuului myös betonista valettuja avoimia ja katettuja tulipesäkkeitä ja suojahuoneita sekä kolme kallioon louhittua rakentamatonta kuoppaa. Katetut rakenteet on räjäytetty pois. Puolustussuuntina ovat olleet itä ja pohjoinen. Linnavuoren juurelta linnoituslaitteet jatkuvat asemana 9 ensin pohjoiseen ja sitten luoteeseen kohti nykyistä Itäväylää. Asema 9 muodostuu avoimista ja katetuista tulipesäkkeistä, joiden katetut rakenteet on räjäytetty pois tai hävitetty myöhemmän rakentamisen myötä. Tulipesäkkeitä yhdistänyt hauta on täytetty. (Ks. Laine 1996:42; V:7-9 pohjapiirros).

Tiilitehdas

Tiilitehtaan paikka on tiedossa ja edelleen havaittavissa maastossa. Vartiokylään perustettiin vuonna 1754 hevoskäyttöön tiiliruukki tyydyttämään Viaporin linnoitustöiden tarpeita (Kuisma 1991:283-289), ja tuo tiilitehdas on ilmeisesti sijainnut linnavuoren kaakkoisrinteellä (Reinholm 1883:14-15; Appelgren 1891:80). Vuonna 1882 Mellunkylän Borgsin rusthollilla on ollut vielä toimiva "tiilennosturi" (Perälä 1965:102), mutta onko siellä valmistettu tiiliä edelleen myyntiin vai vain kotitarpeiksi, ei kirjallisuuden perusteella selviä. Appelgrenin kartalla 1891 paikalla on kaksi rakennusta ja teksti "tiilitehdas", Tallgren on vuonna 1916 poistanut kartalta toisen rakennuksen (testi "Tegelbruk"), Branderin kartalla 1929 on paikalle merkitty hevosenkengän muotoinen kuvio ja teksti "vanha tiilitehdas", Lehtosalo-Hilanderin (1973) ja Rönkön (1974) kartoilta tiilitehtaan paikka puuttuu.

Historiallisen ajan maankäyttö ja sen vaikutus linnavuoreen

Vartiokylän muinaislinnaa kuuluneiden varustusten alkuperäisestä laajuudesta ei enää saa täyttä varmuutta, sillä linnan kivivallit ovat katkelmallisia ja paikoitellen huonokuntoisia. Osa valleista oli tuhoutunut jo viime vuosisadalla H. A. Reinholmin käydessä paikalla ja Hj. Appelgrenin kartoittaessa linnavuorta. Joissakin teksteissä esitetty arvio (ainakin Suhonen 1997:102), että linnavuorelta olisi viety kiviä Suomenlinnan rakennustarvikkeiksi lienee väärä. Suomenlinnan rakentamista koskevasta kirjallisuudesta vahvistusta tähän ei löydy, vain mainintoja siitä, että rakennustarpeet hankittiin Helsingistä ja ympäristöpitäjistä tai, että itse linnoitettavilta saarilta sekä Siltavuorelta ja Kasavuorelta louhittiin mahdollisimman paljon luonnonkiveä (Eerikäinen 1997:5; Gardberg & Palsila 1998:27-31; Santavuori 1969:18). Toisaalta edellä mainittu tiiliruukki, joka toimitti tavaraa Viaporiin, on saattanut aiheuttaa sekaannusta toimitusten

laadusta, ja tiiliruukin rakentamiseen on kaikesta päättäen otettu kiviä linnan valleista (Reinholm 1883:14-15; Appelgren 1891:80).

Lisää valleja rikottiin ensimmäisen maailmansodan aikana, kun Helsingin maalinnoituksen osia rakennettiin. Pientalojen rakentaminen ja pihojen kunnostuskin ovat saattaneet turmella linnan valleja (joillakin piholla on kiviaitoja ja -pengerryksiä; Kirjeluonnos opetusministeriölle 1934), samoin Muinaistieteellisen toimikunnan tekemä, massiivinen muinaisjäännöksen rajojen merkitseminen betonipylväin vuonna 1934 (Kirjeluonnos opetusministeriölle 1934). Tuolloin osa pylväistä laitettiin suoraan kivivallien päälle, eikä pystytys muutenkaan kaikkien osalta ollut pitävä, ja sitä piti uusia (Rancken 1934a ja b; Pälsin valokuvat 1934). Osa linnavuoresta pakkolunastettiin muinaisjäännösalueena valtiolle vuonna 1932 (Avskrift. N:o 639; Avskrift N:o 549; Förrättning N:o 24355; se että, pakkolunastus toteutui alueeltaan suppeampana kuin Muinaistieteellinen toimikunta olisi halunnut, ilmenee asiakirjaluonnoksesta, jota säilytetään arkeologian osastolla). Vuonna 1934 on linnavuoren länsirinteeltä siirretty venäläisten aikoinaan juoksuhaudoista ampumia lohkokiviä Aarne Äyräpään antamien ohjeiden mukaan (O.E. Kivistö 1934a ja b; Förrättning N:o 24355; onko kyseessä todella vain länsirinne, jää epäselväksi, sillä Kivistön ensimmäisessä kirjelmässä mainitaan rajapyykki n:o 6, joka ilmeisesti Pälsin käsialalla on korjattu n:oksi 7, ja toisessa kirjelmässä on rajapyykki n:o 9). Sakari Pälsi on vuorostaan tarkastanut, että työ on tehty asianmukaisesti (Kivistö 1934b). Miten piinuolenkärjen (löydetty 1946) länsirinteellä olevan löytöpaikan yhteydessä mainittu vanha painokone on paikalle joutunut, tai onko se aiheuttanut vahinkoa muinaisjäännökselle, ei arkistolähteistä selviä. Tiedon puutteesta, ajattelemattomuudesta ja ilmeisesti puhtaasta ilkivallasta johtuva muinaisjäännöksen rikkominen ja sotkeminen jatkuu yhä, ja ne kohdistuvat sekä muinaislinnaa että ensimmäisen maailmansodan aikaiseen linnotuslaitteeseen (vrt. eri ikäisiä karttoja).

Tutkimushistoria

Kenttätyöt

Linnavuoreen kohdistuneet arkeologiset kenttätyöt ovat etupäässä olleet tarkastuksia, kartoituksia ja hoitoa. Ainoat kaivaustutkimukset ovat Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilanderin hoitotoimenpiteiden yhteydessä suorittamat koekaivaukset vuonna 1973. Arkistolähteistä ja Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomuksista ilmenee, että moni muukin arkeologi (J. Ailio, N. Cleve, A.-L. Hirviluoto, J. Leppäaho, M. Miettinen, S. Pälsi, A. Siiriäinen, A. Äyräpää) on vuosien saatossa käynyt virkatehtävissä linnavuorella vaikei olekaan raportoinut kirjallisesti siellä tekemistään toimenpiteistä tai havainnoista. Joissakin tapauksissa valokuvat teksteineen korvaavat raportit (Sakari Pälsi 1934) tai pelkät valokuvat ovat ainoa jäljellä oleva informaatio koko käynnistä (Mirja Miettinen 1978).

H. A. Reinholm kävi huhtikuussa 1877 linnavuorella ilmeisesti veneellä (ruuhella). Hänen kertomuksessaan on sanallinen kuvaus ympäristöstä ja linnavuoresta sekä kaksi piirrosta, joista toinen lyijykynällä laadittu ylimalkainen konsepti ja toinen tarkempi puhtaaksipiirros, johon yhtäjaksoiset, kaksinkertaiset muurit vuoren laelle ja rinteille on merkitty. Kolmas, alin valli ei Reinholmia vakuuttanut. Sanallisen kuvauksen ja kartan, johon tekstissä viitataan, vika on siinä, että linnavuori on keikahtanut väärään asentoon pituusakselin kulkiessa idästä länteen,

korkeimman kohdan ollessa idässä ja jyrkimpien seinämien koillisessa ja pohjoisessa. Merenlahti on kyllä oikein, mutta Borgsin rustholli liiaksi lännessä. Lisäksi Reinholmin kertomuksessa on tieto, joka puuttuu kaikista myöhemmistä: linnavuoren juurella, rannan penkereellä on ollut lähde.

J. E. Tuomala teki vuosina 1885 ja -86 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen stipendiaattina Helsingin kihlakunnan muinaisjäännösten inventoinnin. Kertomus ei sisällä linnavuoren kuvausta, vain toteamuksen "tätä linnaa...en joutunut piirustamaan, kun oli niin vähän aikaa Helsingin pitäjässä eikä minulla ollut piirustajaa kanssani." Lisäksi on maininta, että "M. M. Y:n kirjeissä on herra Lars Joh. Ascholin sen piirustanut siv. 436, 437, kirjeessä 4/XI 1872". Aikaisemmin, kun hän puhuu Helsingin kihlakunnan kaikista linnavuorista, on viittaus H.A. Reinholmin artikkeliin Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirjassa VI.

Hjalmar Appelgren laati kesällä 1888 linnavuoresta seikkaperäisen kuvauksen sekä sanallisesti että kartoittamalla sen. Kartoituksessa hän käytti askelmittaa, mutta näin syntynyt kartta on yhä käyttökelpoinen. Kolminkertaiset vallit on merkitty etelään, kaksinkertaiset länteen ja luoteeseen. Laen koillisosan vallista alaspäin lähtevä kiveys sekä kaksi pientä, pyöreähköä kiveystä linnavuoren koillisrinteellä puuttuvat kaikista myöhemmistä kartoista. Borgsin rustholli on linnavuoresta luoteeseen, ajotie kohti merta linnavuoren länsipuolella, vuoren juurella etelässä torppa (kaksi rakennusta) ja tiilitehdas vuoren kaakkoisrinteellä.

A. M. Tallgren sai valtionarkeologilta tehtäväkseen tutustua niihin haittoihin, joita venäläisten suunnitteleman maalinnoituksen osan rakentaminen tulisi aiheuttamaan linnavuoren rakenteille. Hän kävi paikalla 17.7.1916. Vielä mennessään sinne, hän elätteli toiveita kartoituksesta, jopa kaivamisesta, vaikka Suomenlinnan komendantti olikin antanut vain valokuvausluvan (Uudenmaan läänin kuvernöörin kanslian kirje N:o 3380 valtionarkeologille; neg:t 4806 - 4810, niistä 4806 epäonn.). Hj. Appelgrenin karttapohjalle hän on merkinnyt valokuvauskohteiden lisäksi sen alueen summittaiset rajat, joiden sisäpuolista osaa sotilaalliset toimenpiteet eivät uhanneet. Kartalla nimikirjainten perässä oleva viiva ja luku, -15, lienevät vahingossa väärin merkitty vuosiluku. Käyntinsä jälkeen Tallgren kehotti Muinaistieteellistä toimikuntaa ryhtymään tarpeellisiin toimenpiteisiin viranomaisten suhteen, jotta linnavuorella voitaisiin suorittaa tarvittavat pelastuskaivaukset ja kartoitus. Paikalliset sotilasviranomaiset olivat katsoneet, ettei tutkimukset haittaisi heidän töitään. Tallgren ehdotti myös toimikunnan ja sotilasviranomaisten yhteistyönä valmistettavaa linnavuoren pienoismallia, joka asetettaisiin näyteille vasta sodan jälkeen. Pienoismallia ei silloin tehty, mutta sellainen on myöhemmin valmistettu Helsingin kaupunginmuseossa, jossa sitä myös säilytetään (Markku Heikkinen, Helsingin kaupunginmuseo 2.9.1998).

Käyntinsä aikana Tallgren sai kuulla, että mäen läpi kaivettaisiin tunneli itä-länsisuunnassa ja että kaikkiällä mäen ympärillä tultaisiin tekemään sotilaallisia töitä. Niistä seuraisi, että eteläsivun molemmat alemmat muurit tuhottaisiin sekä mahdollisesti jopa osa sisimmästä, parhaiten säilyneestä muurista, edelleen uloin muuri kokonaisuudessaan mäen länsisivulla ja mahdollisesti luoteispää muinaislinnan sisimmästä vallista pohjoisivulla. Tallgrenin käyntiin mennessä oli rakennustöissä tuhoutunut vain osa uloimmasta vallista lännessä. Todellisuudessa linnoitustyöt eivät aiheuttaneet niin suuria tuhoja muinaislinnalle, kuin kesällä 1916 näytti, ja tunnelikin lyheni ammusvarastona käytetyksi luolaksi.

Arkistolähteistä ei ilmene miksi tai kenen toimesta maisteri G. Brander vuonna 1929 laati korkokarttansa linnavuoresta. Hänen nimeään tai kartoitusta ei mainita Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomuksissa, joissa pakkolunastusasiakin on esillä ensikertaa vuonna 1931 ja viimeistä kertaa vuonna 1934 (Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomukset 1931 - 1934). Ehkä on haluttu vain tarkempi kartta, sillä Appelgrenin karttahan perustui askelmittoihin, ja siitä puuttuivat korkeustiedot kokonaan. Muinaistieteellisessä toimikunnassa muinaislinnaa pidettiin yhtenä Uudenmaan merkittävimmistä kiinteistä muinaisjäänöksistä, joka lisäksi edustaa maassamme ainutlaatuisia linnatyyppejä (Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomus 1931). Branderin kartoituksesta on jäljellä ilmeinen kenttäkartta, joka on laadittu mittakaavaan 1:500 (millimetripaperille lyijykynällä tehty), ja kaksi mittakaavaan 1:1000 puhtaaksi piirrettyä vaihtoehtoa. Branderin kartoille on merkitty vain kaksi ylintä vallia, laen lounaisosan "torni" ja pohjoispenkereen maakumpu, jonka takaa pohjoisin valli puuttuu. Laen koillisosassa on kaareva kiveys, joka puuttuu kaikilta muilta kartoilta. Lisäksi kartalla on maalinnoituksen laitteet ja tiilitehtaan paikka, linnavuoren etelä-, lounais- ja länsipuolella on joitakin rakennuksia, samoin tiet.

Professori Matti Sauramo tarkasti 26.4.1932 valtionarkeologin pyynnöstä linnavuorta geologiselta kannalta samalla avustaen Muinaistieteellistä toimikuntaa pakkolunastusasiassa (Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomus 1932). Oppaina hänellä toimivat Sakari Pälä (valokuvaus) ja Aarne Äyräpää, ja matkaan osallistui myös toinen geologi, maisteri E. Hyyppä. Tarkastelun pohjana käytettiin muutamaa vuotta aikaisemmin valmistunutta maisteri G. Branderin laatimaa korkeuskäyräkarttaa. Sauramo yhtyi Appelgrenin käsitykseen muinaislinnan laajuudesta. Eteläisen rinteen kaksi ylintä vallia on kasattu miesvoimin. Kolmaskin valli on osaksi ihmisen rakentama, mutta sen rakentamisessa on käytetty hyväksi luonnonkiviä. Samanlaiseksi, luontaista kivikkoa hyväksi käytetyksi rakennelmaksi Sauramo katsoi myös luoteisrinteen alimman vallin. Sen ja kalliotörmän väliin jäävää katkonaista lohkareriviä Sauramo piti myös ihmisen työnä, kuten myös Branderin kartalta puuttuvaa etuvallia, joka sulkee sisäänsä selvästi keinotekoisien kummun. Valliin puhkaistuja aukkoja teiden kohdilla hän piti ensimmäisen maailmasodan aikaisina. Lisäksi Sauramo kertoi muinaislinnan rauhoittamisesta oman mielipiteensä, jonka mukaan sitä ei tarvitsisi sulkea liian ahtaisiin puitteisiin. Sauramon tarkastuskertomuksen liitteenä on kuvataulu, jolla on Pälän ottamat neljä valokuvaa. Toiselle Branderin puhtaaksi piirretylle kartalle on tuon käynnin seurauksena lisätty luonnosmaisesti, nyt enää vaikeasti erottuvat, puuttuvat vallit ja valokuvien ottokohdat.

Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilanderin koekaivauksen (4. - 8.6.1973) raportista on valitettavasti kadonnut karttaliite 2, johon kaivauskohteet on merkitty, ja siten tarkat sijaintitiedot jäävät toistaiseksi puuttumaan. Koekuopat 1 (1,5 x 0,5 m) ja 2 (1 x 1 m) sijaittivat laen mahdollisessa rakennuksen pohjassa. Niistä toinen tehtiin oletettuun tulisijaan, josta löydettiin hiukan palaneita ja palamattomia luita sekä eläinten hampaita, palanutta savea ja rautapuikko (KM 19270:1-5). Rakennuksen pohjaan tehdystä toisesta koekuopasta löydettiin hiukan palanutta luuta ja runsaammin palamattomia luita (KM 19270:6-7). Kolmas kaivauskohde oli kaatuneen puun alusta edellisistä noin 10 m kaakkoon ja laajuudeltaan noin 7 m² (paikka tunnistettavissa maastossa). Paikalta, joka kaivettiin kallioon saakka, löydettiin tiiltä ja kvartsia, joista osa (KM 19270:17-18) otettiin esimerkkinä talteen. Tiilen Lehtosalo-Hilander arvioi olevan peräisin kaakkosrinteen tiilitehtaasta ja kvartsin kallion kvartsisuonista irronnutta. Löydötön koekuoppa 4 oli ns. tornin kohdalla ja kooltaan vain 0,5 x 0,5 m. Kuopan itäreunalla oli hiukan kiveystä,

maa oli vaaleaa, paikoin noen täplittämää hiekkaa. Kaivauskertomuksesta ei ilmene, mihin koekuoppa tarkalleen tehtiin. Koekuoppa 5 oli tornin juurella olevalla tasanteella, edellisestä noin 7 m lounaaseen. Sekin oli kooltaan 0,5 x 0,5 m ja löydötön. Kuopasta tavattiin kiviä, tummaa maata ja nokea. Koekuoppa 6 sijaitsi edellisestä noin 6 m itäkakkoon ja oli kooltaan 1 x 0,5 m. Maa oli kirjavaa, ja siinä oli selviä hiilialueita. Löytöinä saatiin talteen hiukan palanutta savea (KM 19270:8). Koekuoppa 7 (1,5 x 0,5 m) tehtiin lipputangon viereen, sen itäpuolelle (paikka tunnistettavissa maastossa). Maa oli nokista ja kivistä, ja siitä löydettiin rautanauvoja, rautakuonaa, palanutta savea ja luuta sekä kappale sulanutta meripihkaa (KM 19270:9-15). Koekuoppa 8 tehtiin edellisestä noin 5 m itäkaakkoon hieman alemmaksi. Paikalta tavattiin kiveystä sekä nokista hiekkaa, muttei löytöjä. Sen kokoa ei tekstissä mainita, kuten ei myöskään seuraavan koekuopan kokoa. Koekuoppa 9 tehtiin itärinteellä sijaitsevaan lyhyeen vallinpätkään. Sielläkin oli kiveystä ja hiiltä, muttei löytöjä.

Ensimmäisen maailmansodan aikaiseen maalinnoitukseen kuuluvan luolan 7 yläpuolisesta maansortumasta, siis läheltä rakennuksen pohjaa, löydettiin rautanaula (KM 19270:16), samasta kohdasta oli edesmennyt Åke Lahtinen löytänyt vuonna 1964 palaneita luita (ei Kansallismuseon kokoelmissa).

Linnavuoren pohjoisosassa sijaitsevaan maakumpuun tehtiin kolme koekuoppaa, yht. 1,5 m², siten että yksi sijaitsi kummun länsijuurella ja kaksi kummun päällä. Länsijuurella sijainneesta koekuopasta löydettiin kiveystä ja nokimaata, palanutta luuta ja savea (KM 19270:19-20). Kummun laelle tehdyn koekuopan pintamaa sisälsi tiiltä ja laastia (KM 19270:22), mutta syvemmältä löydettiin hiukan palanutta luuta ja savea (KM 19270:21,23). Toinen kummun päällä sijainneista koekuopista oli löydötön, ja maa siinä oli savipitoista.

Lisäksi lakea kiertävään noin 3 m leveään valliin tehtiin luoteessa noin 0,5 m leveä leikkaus, jonka kaivaustulosten perusteella vallia korjattiin (paikka tunnistettavissa maastossa).

Koekaivausalueiden yhteenlaskettu pinta-ala on vajaat 14 m² (olettaen että valliin tehty läpileikkaus oli kooltaan n. 3 x 0,5 m ja laen koekuopat 8 ja 9 olivat 0,5 x 0,5 m) eli vain pieni murto-osa linnavuoren koko alueesta. Koekaivauksen perusteella voidaan kuitenkin päätellä että, ainakin lakea kiertänyt valli on rakennettu kylmämuuraustekniikalla siten, että kookkaiden, vallin suuntaisten reuna- ja sisuskivien välit oli täytetty pienillä kivillä ja soralla. Hj. Appelgren on arvellut (1891:79), ettei linnan itäpuolta rinteen jyrkkyyden takia ole tarvinnut varustaa, mutta laen itäosan erillinen kiveys (Lehtosalo-Hilanderin vallin jatke) saattaa kuitenkin merkitä koko lakea kiertänyttä kehävallia (Suhonen 1997:102). Koekaivauksessa syntyi myös vaikutelma, että linnavuorella olisi poltettu tulta jo ennen vallien rakentamista. Linnavuoren laella on ollut rakennus, johon on kuulunut tulisija. Rakennuksen perustuskivet pistävät edelleenkin esiin ruohikosta. Muiden rakenteiden funktiot eivät selvinneet, vaikka Lehtosalo-Hilander pitääkin mahdollisena, että linnavuoren pohjoisosan maakumpu voisi olla hauta, jota on peitetty myöhemmällä, mahdollisesti ensimmäisen maailmansodan aikaisella rojulla. Kummusta saadut löydöt ja tehdyt havainnot eivät poikkea mitenkään muiden koekuoppien löydöistä tai havainnoista, eikä mielestäni mikään viittaa hautaan. Linnavuorelta talteen saadut löydöt koostuvat etupäässä palaneesta savesta sekä luista. Vaikka Lehtosalo-Hilander kutsuukin palanutta savea kaivausraportissaan savitiivisteeksi, ei yhdenkään palan kohdalla voi varmasti määrittellä löydön alkuperää. Ne voivat olla esim. savitiivistettä tai saviesineiden katkelmia. Palat

ovat liian pieniä ja pyöristyneitä tarkempien määritysten tekoon. Koko saviaineistosta erotin vain kahdeksassa palassa mahdollisia puupinnan ja neljässä palassa ruohojen tai muiden kasvien painanteita. Suurin osa näistä paloista, joissa edellä mainitut painanteet havaitsin, on löydetty linnavuoren pohjoisosan maakummusta. Muut löydöt ovat rautanauvoja, joista yksi on moderni, tehdasvalmisteinen, loput neljä taottuja, nyt useaksi palaksi rikkoutunut rautakuonan kappale, jonka murujen seasta löysin pienen palan mahdollista rautakauden tyyppin keramiikkaa, osittain palanut ja kuumuudessa sulanut meripihka (Päivi Pykälä-aho, Museovirasto, elokuu 1998: puhdasta meripihkaa, kappaletta tarkasteltu Leican 1 - 200 kertaa suurentavalla tutkimusmikroskoopilla), näytteeksi mukaan otetut tiilen palat (4 kpl), kvartsit (4 kpl; Hans-Peter Schulz, Museovirasto 30.9.1998: ei iskunjälkiä), sekä laasti (3 kpl, joita löytöluettelossa epäilty sementiksi). Mikään löydöistä ei valaise riittävästi linnavuoren ikää eikä anna sen käytöstä muuta kuin viitteitä oleskelusta tai mahdollisesti asumisesta (rakennuksen pohja). Meripihkalöytöä tarkasteltaessa tulee mieleen lähinnä helmi. Löytöyhteyksiensä perusteella (kulttuurikerroksesta muiden löytöjen kanssa) se on liitettävä muinaislinnaan. Toisaalta rautakautiset meripihkahelmet ovat melko harvinaisia (koko maasta noin 30 kpl), eniten niitä tunnetaan merovingiajalta Etelä-Pohjanmaalta ja viikinkiajan lopulta Vakka-Suomesta (Ranta 1996:48). Varhaiskeskiaikaisia meripihkakoruja ei ole suomalaisissa esinekokoelmissa (Raimo Fagerström, Museovirasto 23.10.1998), muualla Pohjoismaissa kyllä (Nomina rerum mediævalium). Aikasemmin linnavuorelta löydetty piinuolenkärki on kivikautinen, eikä sillä ole mitään tekemistä muinaislinnan kanssa.

Linnavuoren osalta kattavimmat nykyaikaiset muinaisjäännösinventoinnit ovat kohdistuneet ensimmäisen maailmasodan aikaisen maalinnoituksen osaan (RHO 1973; -79; -95), josta Helsingin kaupungin mittaustoimistolla on lisäksi takymetrimittaukset (Markku Heikkinen, Helsingin kaupungin museo 2.9.1998). Veikko Lehtosalo, joka 1960-luvun alussa inventoi Helsingin kaupungin muinaisjäännökset, ei ilmeisesti edes käynyt linnavuorella, sillä hänen inventointikertomuksessaan vuodelta 1962 on vain lyhyt maininta linnavuoresta ja viittaus "Tietoja topog. arkistossa". Eino Rönkkö apulaisineen sen sijaan on vuonna 1974 perehtynyt linnavuoreen paremmin Helsingin kaupungin museon toimesta suorittamansa Helsingin Vartioharjun inventoinnin (19.9. - 2.10.) yhteydessä. Inventointikertomuksesta käy ilmi, että tehtäviin linnavuorella kuuluivat valokuvauksen lisäksi myös muinaisjäännöksen hoito ja sen kunnan tarkastelu. Kertomus sisältää värivalokuvia lukuunottamatta hyvän kokoelman etupäässä Tapio Segerin ottamia valokuvia muinaislinnan rakenteista ja ensimmäisen maailmasodan aikaisesta maalinnoituksen osasta. Veratailemalla Lehtosalo-Hilanderin ja Rönkön (pohja sama) yleiskarttoja keskenään syntyy vaikutelma, että vuonna 1973 entistetty vallin kohta on pian kunnostyön jälkeen rikottu.

Kirjallisuudessa esitetyt arviot linnavuoresta

Tutkimuskirjallisuudessa Vartiokylän linnavuorta on kiistatta pidetty muinaislinnana topografian ja kivivallien perusteella, tulkinnat sen sijaan ovat vaihdelleet. H. A. Reinholm, joka teki laajat muistiinpanot Suomen muinaislinnoista yleensä, käsitteli Vartiokylän linnavuorta (Slottsbacken eli Skansbacken) vuonna 1883 julkaistussa Suomalaisen Kirjallisuusseuran 50-vuotisjuhlan (1881) esitelmässään "Kristinuskon saatosta Suomeen". Siinä Reinholm sijoitti vuoden 1311 novgorodinlaisten ryöstöretken tapahtumapaikat Helsingin pitäjän ja Sipoon maisemiin, ja Vartiokylän (Mellunkylän) linnavuori oli siten se linna, jonne vieraat kauppiaat pakenivat (1883:

18). Tuosta artikkelista ja Reinholmin muistiinpanoista on periytynyt muutamiin myöhempiin kirjoituksiin (Appelgren 1891; Heinonen 1971; Luho 1965) paikalle kaupallinen funktio. Reinholmilla on nimittäin tieto, että Vartiokylänlahdesta (Puotinkylän lahti) on päästy salmea pitkin Vuosaaren itäpuolella sijaitsevaan Borgarstradiin, jonka nimi hänen mukaansa saattoi johtua muinaislinnasta tai kaupankäynnistä (1877:102; 1883:14-15).

Hj. Appelgren teki väitöskirjansa Suomen muinaislinnoista (1891), ja siinä on myös Vartiokylän linnavuori (Slottsbacken) mukana (n:o 143.). Linnan kuvaus ja kartta perustuvat hänen paikanpäällä tekemiinsä havaintoihin. Lisäksi kirjassa on piirros linnavuoresta lahdelta katsottuna. Tekstiinsä Appelgren on kirjannut myös Reinholmin tiedot Borgarstrandista. Väitöskirjansa johdannossa Appelgren mainitsee, että tarinan mukaan Sipoon, Helsingin pitäjän ja Porvoon linnat ovat samanikäiset, ja Porvoon linnan hän uskoo olevan XIV vuosisadalta (1891:XXXI). Appelgrenin mukaan linnat sijaitsivat tavallisesti vesitöjen varsilla, korkeilla, yksinäisillä mäillä, joille oli vaikea päästä yhdeltä tai useammalta puolelta. Tavallisin rakennusaine oli harmaakivi, joskus myös multa, ja rakennustapa hyvin yksinkertainen. Linnat ovat tavallisesti saaneet sen muodon, minkä paikan luonto määräsi. Ulkovarustuksia on hänen mukaansa yleensä kahta laatua, mutta poikkeuksen tekee Helsingin Botbyn linna kaksine, paikoin kolmine kehämuureineen. (1891:XLI-XLIV) Moninkeratisten kehävallien perusteella Appelgren pitää Vartiokylän linnaa ruotsalaisten merirosvojen rakentamana (1891:LXX-LXXI; 236 “Vikingernest” saksankielisessä johdannon tiivistelmässä).

Juhani Rinteen väitöskirjassa Suomen keskiaikaiset mäkilinnat vuodelta 1914 kiinnitetään myös huomiota Slottsbackenin eli Botbyn linnan erikoisella tavalla järjestettyyn ulkovarustukseen, jossa päälinnan ulkopuolella kiertää yksi ja paikoin kaksi päävalliin suuntaista ulkovallia noin 10 askeleen välimatkalla toisistaan ja päävalliin yhtymättä (1914:47). Ulkovalleihin varustetut linnat ovat Rinteen mukaan puolustusnäkökannalta kehittyneempiä, ja Vartiokylän linnavuorella on hänen mukaansa, vaikkakin hieman erilainen, sola eli zwinerjärmestelmä keskieuropalaisten ja ruotsalaisten esikuvien mukaan (1914:47-48, 53, kuvat 8 ja 10). Rinteenkin mielestä “täydellä syyllä” Vartiokylän linnavuori on ruotsalaisten rakentama (1914:52) ja vasta Uudenmaan ruotsalaisasutuksen aikainen, esihistoriallisen ja historiallisen ajan taitteen tienoilta (1914:53-54).

Julius Ailion mukaan venäläisten aikakirjain mainitsevat hämäläisten 1100- ja 1200-luvuilla Novgorodiin tekemät retket ovat edellyttäneet heidän asuttaneen jossain määrin Uudenmaan rannikkoa. Koska ruotsalaisasutus Länsi-Uudellamaalla oli hänen mielestään jo vakiintunutta ja Itä-Uuttamaata huomattavasti vanhempaa (mahd. jo viikinkiaikaista), on Botbyn muinaislinna Helsingin pitäjässä mahdollisesti ollut länsiuusimaalaisten rajalinna hämäläisiä vastaan, sillä heidän nautinta-alue etelässä on ulottunut Suomenlahdelle saakka. Varsinkin kun linna edustaa tyyppiä, joka jo ruotsalaisvalloitusten eli Birger jaarlin aikaan oli vanhentunutta kehitysastetta. (1917:10-13). Edellisen kanssa hieman ristiriitaiselta tuntuu Ailion näkemys, että itäinen Uusimaa, joka liittyi sangen läheisesti Hämeeseen, toimi novgorodilaisten hyökkäyksissä veräjänä sinne. Siksi poliittiselta ja strategiselta kannalta olisi jaarlin pitänyt valloittaa Itä-Uusimaa ennen Hämettä (1917: 62). Ristiriita poistuu ainakin osittain, kun jaarlin Hämeen retken lähtökohdaksi merkitään Porvoonjoki. Erityistä painoa on Ailion mukaan annettava sille seikalle, että keskiaikaisia linnan jäännöksiä tunnetaan Suomen rannikolta vain Porvoon ja Turun seuduilta (1917:63). Vuonna 1921 Ailio kirjoitti muinaislinnoista ja linnatutkimuksista yleensä seuraavaa: tavallisesti on muinaislinnain paikaksi valittu korkea ja jyrkkärinteinen kalliainen

mäki. Ympäröivien vesien ja soiden antamaa suojaa hän piti toisarvoisena. Periaatteena linnanpaikan valinnassa on saada puolustajalle ylävämpi asema hyökkääjän suhteen. Puolustus on rajoittunut mäen reunoille, joiden sisäpuolisen osan eristäminen oli rakennussuunnitelman tärkein osa. Siellä, missä rinteet ovat loivia ja helposti noustavia, on linnanalue pitänyt keinotekoisesti eristää muurein. Ahvenamaan ja Helsingin Botbyn linnassa näkyy pyrkimystä kaksinkertaiseen puolustuslinjaan. Ja niitä on pidetty viikinkien rakentamina. (Ailio 1921:28-29).

Nils Cleven mielestä (1950:75-78) Vartiokylän linnavuori, jota hän pitäi Helsingin seudun merkittävimpana muinaisjäännöksenä, sattaa olla joko rautakauden lopulta tai keskiajan alusta. Paikallinen kansanperinne tukee myöhempää ajankohtaa. Linnan käyttöaikaan Puotinkylänlahti oli syvempi ja sieltä saattoi olla kapean salmen yhdistämä väylä Borgarstrandiin. Perimätiedon vastaisesti salmi ei kuitenkaan ollut purjehduskelpoinen suuremmille aluksille (Cleve tarkoittaa Reinholmin 1877 ja 1883 välittämää tietoa). Tässä asiassa Väinö Voionmaa samassa Helsingin kaupungin historian I osassa asuttui tradition mukaiselle kannalle. Voionmaa katsoi myös, että Vartiokylän linnaa on saattanut ylläpitää ja varustaa yksi talo tai kylä (Borgs). Linnan lähellä on useita vartiopaikkoja, joista ainakin osa on liittynyt linnan vartiointijärjestelmään. (Voionmaa 1950:87-88).

Ville Luho piti Vartiokylän linnaa rautakautisena, ja yhdisti sen Sipoon Sibbesborgiin ja Porvoon Linnamäkeen, koska niidenkään lähistöltä ei tunneta rautakautista asutusta. Hän katsoi lisäksi, että linnan sijainti suojaisan lahden päässä voi merkitä kauppapaikkaa tai viikinkien idäntien levähdyspaikkaa. Koska linna on rakennettu suhteellisen etäälle Vantaanjoen suusta, on sitä tuskin rakennettu tuon väylän suojaksi. (Luho 1965:87-88.)

Jorma Heinosen mukaan Helsingin Puotinkylän linnavuori on sijainnut muinaisen lahden suulla, ja saman lahden pohjukassa on Borgarstand, johon liittyy perimätietoa kaupankäynnistä. Viikinkejä linnan rakentajina ei hän pitänyt todennäköisenä. Vaikka linnalla on parhaat vastineet Ruotsissa ja Ahvenanmaalla, on sen ruotsalaisvaikutteita pidettävä kaupankäynnin välittämänä. Uudenmaan rannikon linnat sijaitsivat jokisuilla ja paikoilla, joihin liittyy perimätietoa kaupankäynnistä. Suomen vientitavarat, etenkin turkiset, kiinnostivat kaikkia Pohjois-Euroopan kauppamiehiä, jotka tapasivat suomalaisia kauppakumppaneitaan määräaikoina rannikon kauppapaikoilla. On selvää, että markkina-aika saattoi houkutella paikalle myös merirosvoja ja muita ryöstösaaliin tavoittelijoita, minkä vuoksi tärkeimmissä kauppapaikoissa tuli olla linna turvaamassa markkinarauhaa. Siksi ei ole syytä pitää Uudenmaan rannikon muinaislinnaa yksinomaan vieraiden rakentamina ja käyttäminä. (Heinonen 1971:30-31.)

Liisa Erä-Esko kirjoitti Vartiokylän linnavuoresta Helsingin seudun esihistoriallisten kiinteiden muinaisjäännösten luetteloon. Hän pitää sitä alueen näyttävimpänä muinaisjäännöksenä, jonka puolustusjärjestelmästä on säilynyt jäännöksiä kolmesta kivistä ladotusta vallista. Päävallia hän pitää hirsivarustuksen perustana ja kahta alemmaa puolustuksen varmistajina. Hänen mukaansa se on pakolinna, jolle on vastineita erityisen runsaasti Hämeen järviolueella, Varsinais-Suomen rannikolla ja Laatokan luoteisrannalla. Ja vaikkei Vartiokylän linnavuoren ympäristöstä tunnetakaan siihen liittyviä tai sitä ajoittavia asutusmuistoja, uskoo hän sen olevan peräisin rautakauden lopulta. (Erä-Esko 1980:11-12.)

Jukka Luoto tyytyi väitöskirjassaan tarkastelemaan vain sellaisia muinaislinnoiksi mainittuja paikkoja, joilta on löydetty esi- tai varhaishistoriallista esineistöä, koska ensisijaisesti on pyrittävä tekemään selvää linnojen käyttöajoista (1984:154). Hänen aineistossaan on siten mukana vain 28 kohdetta, jotka kuitenkin “muodostavat ajoitukseltaan, rakenteeltaan ja funktioltaan heterogeenisen ryhmän” (1984:155-159). Vartiokylän (Puotinkylän) linnavuori sisältyy hänellä ryhmään, joiden erottelu rakenteellisten yksityiskohtien perusteella ei ole mahdollista, ja jotka eivät muodosta yhtenäistä ryhmää, vaan näyttävät ajoittuvan hyvin eri tavalla (1984:159-160). Puotinkylän linnavuoresta hän mainitsee kivikautisen limsiökärjen, jonka liittyminen muinaislinnaan on täysin epävarmaa (1984:154-155, 160). Toisaalta hän yhdistää sellaiset linnavuoret, joilta on kivikautisia löytöjä (Lieto Vanhalinna, Porvoon linna, Helsingin muinaislinna, Hollola Kapatuosian Linnamäki), ja katsoo osan niistä (myös Vartiokylän linnavuoren) rakenteineen liittyneen kivikautiseen riistanpyyntiin (1984:160-161).

Tutkimuskirjallisuuden viimeisin ja seikkaperäisin katsaus Vartiokylän linnavuoreen on Veli-Pekka Suhosen pro-gradu-työssä “Itä-Uudenmaan keskiaikaiset linnat” (1997). Aluksi siinä esitellään linnan topografiaa ja rakenteita, sitten luodaan katsaus arkeologisiin tutkimuksiin, arvioidaan linnatyyppejä, tutkimuskirjallisuudessa esitettyjä tulkintoja linnan ajoituksesta, rakenteista ja funktioista. Sen jälkeen siirrytään tarkastelemaan linnan ympäristöä perehtymällä keskiaikaiseen asutukseen sekä mahdollisiin maa- ja vesikulkuyhteyksiin. Lopuksi Suhonen esittää oman tulkintansa, yhteenvedon ja päätelmät, joiden mukaan Vartiokylän linnavuoren asema on keskeinen suhteessa tutkimusalueensa 1500-luvun kyliin ja keskiaikaisen asutuksen painopisteisiin Vantaanjoen ja Krapuojan laaksoissa, koska linna sijaitsee niiden välisessä Vartiokylänlahden pohjukassa. Linnavuoren takamaalla, siis alueella, jonne kulkua linnalta on voitu valvoa, on ollut vain kaksi kylää keskiajalla. Linnalta on mahdollisesti ollut hyvät yhteydet ympäristön asutusalueille, koska keskiaikaiset kylät ovat sijainneet jokien ja merenlahtien rannoilla ja mainittuja kyliä 1600- ja 1700-luvuilla yhdistäneet tiet ovat voineet syntyä jo keskiajalla. Linna on kuitenkin sijainnut syrjässä sekä Vantaanjoelta että Krapuojalta, mutta toisaalta suunnilleen niiden puolivälissä. Vartiokylänlahden kautta on mahdollisesti jo keskiajalla kulkenut talvitie Öster- ja Västersundomiin. Vartiokylänlahden ja Porvarinlahden välillä on ollut vesiyhteys. Linnavuori ei ole soveltunut estelinnaksi, koska lineaarisen rannasiirtymisen perusteella merenlahti on varhaiskeskiajalla ollut linnan kohdalla noin 500 metriä leveä. Linnan funktiota ei lähteiden puuttumisen vuoksi tunneta. Jos linna ajoittuu rautakaudelle, ei sen vertaaminen keskiaikaiseen asutukseen ja kulkureitteihin anna oikeaa kuvaa sen toiminnoista. Jos linna on rakennettu keskiajalla, on se soveltunut sijainniltaan ainakin vastahyökkäysten tukikohdaksi, verojen keruuseen, hallintoon ja kaupankäyntiin sekä Vartiokylänlahden ja Porvarinlahden välisen liikenteen valvontaan. Linnavuorta ei voi ajoittaa, mutta moninkertaisin vallein varustetut linnat ajoitetaan rautakauden loppuun tai varhaiskeskiajalle. Linnavuori muistuttaa ruotsalaisia muinaislinnoja, mutta toisaalta sen rakenteet voidaan selittää myös rakennuspaikan topografialla. Asutushistoriallisin perustein todennäköisin rakennusajankohta on 1200-luvun alkupuoli, koska tuolloin ruotsalaissiirtolaiset alkoivat muuttaa alueelle. (Suhonen 1997:101-116.)

Aivan tuorein kirja, jossa suomalaisiakin mäkilinnoja käsitellään, on Otavan kustantamana ilmestynyt Jari Hyvärisen kirjoittama “Hirsilintojen aika” (1998). Kirjoittaja ei ole arkeologi, eikä kirjalla lukuisine asiavirheineen arvovaltaisista käsikirjoituksen tarkastajista huolimatta ole tieteellistä arvoa, kuten tekijä itsekin sanoo (1998:9). Tämän kirjan sisältöön sen enempää

puuttumatta huomautan tekijän pitävän Vartiokylän linnavuorta viikinkiaikaisena (Hyvärinen 1998:10) ja mainitsen kirjan kuvituksen olevan taidokasta.

Linnavuoreen liittyvät tarinat

Tarinan, jonka on kirjoittanut muistiin A. O. Freudenthal 1860, mukaan kolme mahtavaa viikinkiveljestä saapui Uudenmaan rannikolle ja päätti jäädä sinne asumaan, ja näin Uudenmaan ruotsalaisasutus sai alkunsa. Veljeksistä Helsing asettui Helsingin seudulle, Sibbe Sipooseen ja Borg Porvooseen. Kukin veli rakensi itselleen linnan. Samantapaisia kertomuksia kerrotaan kaikkialla, ja ne pohjautuvat Raamatun kertomukseen siitä, kuinka Nooan kolme poikaa asuttivat maan vedenpaisumuksen jälkeen. (Rantanen & Kuvaja 1994:69). Tarinalla ei siten ole merkitystä Vartiokylän linnavuoren tieteelliselle arvioinnille. (Puotila-Seuran entinen puheenjohtaja Åke Lahtinen oli sitä mieltä, että Helsing on myös haudattu oman linnansa alueelle, so. Vartiokylän linnavuoren pohjoisosan maakumpuun.)

H. A. Reinholmin (1877; 1883) kirjaama ja pitkään elänyt tieto siitä, että Vartiokylän linnavuori ja Borgarstrand ovat yhdistettävissä toisiinsa, on myös osoittautunut vääräksi. Reinholmin mukaan Borgarstrandin nimi johtuu muinaislinnasta tai kauppapaikasta, vaikka “muistissa ei ole enää mitään kaupunkiin tai porvaristoon vivahtavaa”. Paikalla oli vuonna 1708 Vikkullan tilaan kuulunut *Sund-Tårpe*-niminen torppa, joka kuitenkin 1764 oli korvattu *Borgars Torp*-nimellä, joten Åke Granlundin mielestä on luultavaa, että *Borgarstrand*-nimestä on tehty torpan nimi (1956:204-205). Kuten Reinholmkin jo totesi, ei seudun kauppapaikoista ole sen paremmin asiakirjalähteitä (Suhonen 1997:109) kuin arkeologisia todisteitakaan. Merenlahtien välinen vanha vesiyhteys ei Cleven mielestä ollut edes purjehduskelpoinen suuremmille laivoille (Cleve 1950:76).

Maunu Eerikinpojan nimissä julkaistun vuoden 1347 tuomiokirjeen kopioissa (Kerkkonen 1965:17) mainittu Gudstensby on saanut erilaisia merkityksiä. Reinholmin (1877; 1883) mukaan paikalla on voinut olla pakanuuden aikainen palvontapaikka tai kristittyjen tärkeä muistokivi. Puotila-Seuran entinen puheenjohtaja Åke Lahtinen on vuorostaan liittänyt Gudstensbyn Vartiokylän linnavuoreen ja gootteihin. Tuomiokirjeen kopiot vuosilta 1618 ja 1624 sisältävät selityksiä, joista ilmenee mitä tunnettuja kyliä siinä mainitut paikannimet tarkoittavat, Gudstensby on myöhempi Vestersundom (Kerkkonen 1965:17-18). Tuomiokirjeessä esitetyt nimet heijastavat Helsingin pitäjän alueen vanhinta tunnettua paikannimistöä, joka oli peräisin seudun vanhimmalta pysyvältä väestöltä, uudisraivaajilta ja viljelijöiltä (Kerkkonen 1965:19). Åke Granlund mainitsee Gudstensbyn olevan hävinnyt kylän nimi Helsingin pitäjässä (“Gudzstns by i Wester Sundom 1347”), ja se on muodostunut miehen nimestä *Gudsten*, josta johdannainen *Gusten* (1956:219). Gootteihin Gudstensbytä ei noiden tietojen perusteella voi liittää, vaan Uudenmaan rannikon ruotsalaisiin uudisasukkaisiin 1200-luvulta.

Linnavuoren sijaintialueen muinaisjäännökset

Lähiympäristö

Einon Rönkön inventointi, jonka hän apulaisineen teki Vartioharjussa maankäyttösuunnitelmien ja linnavuoren ympäristön puutteellisen tutkimustilanteen vuoksi vuonna 1974, on ainoa linnavuoren lähistöön kohdistunut osainventointi. Se kattaa niukkasanaanaisuudestaan huolimatta kohdealueensa hyvin, mutta ei ulotu Vartiokylänlahden itäpuolelle (Museoviraston arkeologian osaston topografisessa arkistossa oli aikaisemmin kopio vain tekstiosasta, josta tulokset eivät selviä. Kertomuksen liitteistä, joista tulokset selviävät, saatiin syksyllä 1998 kopiot Helsingin kaupunginmuseosta). Työ aloitettiin Vartiokylänlahden länsirannalta ja eteni systemaattisesti linnavuorelta länteen, luoteeseen ja pohjoiseen korkeuskäyriä seuraten. Inventoinnin yhteydessä tehtiin koekaivantoja ja -kuoppia, tarkastettiin alueen maaleikkaukset, hiekkakuopat ja soranottoaikat, peltorinteet, kalliot ja kummut sekä ruokamullasta kuoritut pellot. Inventoinnin yhteydessä ei havaittu uusia esihistoriallisia tai historiallisia kiinteitä muinaisjäännöksiä eikä tehty esinelöytöjä. Myös Uppbyggarsin (inventointikertomuksessa Broända) entuudestaan tunnettuun röykkiöön tehty koekaivanto oli löydötön, ja maa kivien alla oli värjäntymätöntä.

Linnavuoren länsirinteeltä löydettiin vuonna 1946 kivikautinen piinuolenkärki (KM 11781). Verrattaessa linnavuoren korkeuskäyriä ja Helsingin seudun rannansiirtymiskäyrää (Hyvärinen 1980; Vuorela et al. 1990) toisiinsa huomataan, että aikaisemmin mainittu Luodon teoria linnavuoren rakenteista kivikautisina pyyntilaitteina ei voi pitää paikkaansa. Kaikkien vallien rakentaminen yhtäaikaan olisi ollut mahdollista vasta pronssikaudella (Suhonen 1997:107). Suhonen pitää kuitenkin mahdollisena, että meripihkalöytö ja nuolenkärki ovat yhdistettävissä jonkinlaiseen kivikautiseen toimintaan paikalla (1997:107). Mielestäni meripihka liittyy löytöyhteyksiensä vuoksi itse muinaislinnaan. Nuolenkärjen tarkat löytötiedot puuttuvat, mutta koska se ei liity itse muinaislinnaan, asiaan ei tässä yhteydessä liene syytä paneutua enempää.

Kiinteitä kivikautisia muinaisjäännöksiä linnavuoren lähistöllä ei ole, joitakin irtolöytöjä kyllä.

Edellä mainittu Uppbyggarsin (Broändan) röykkiö sijaitsee linnavuoren huipulta noin 500 m koilliseen Tankovainiontien mutkan kohdalla olevan kumpareen päällä, tien itäpuolella, 14,6 m korkeudella (Rönkkö 1974; liite A₈). Rakenteensa ja korkeutensa perusteella röykkiö on pronssikautinen. Toinen pronssikautinen, pahoin tuhottu hautaröykkiö sijaitsee vajaa 500 m linnavuoresta kaakkoon, Vartiokylänlahden itärannalla Merikorttikuja 5:ssä, ja kolmas röykkiö Vartiosaassa, lähes 5 km linnavuoresta lounaaseen. Lisää pronssikautisia röykkiöitä on Sipoossa.

Santahaminassa on kolme mahdollista hautakumpua. Niistä kaksi sijaitsee Isosaassa noin puolen kilometrin etäisyydellä toisistaan ja 8 km lounaaseen Vartiokylän linnavuoresta. Niiden korkeudet merenpinnasta ovat noin 14 ja 11 m, mikä merkitsee niiden ajoittuvan mahdollisesti pronssikaudelle ja rautakauden alkuun (Vuorela et al. 1990; Luhon, 1965:88, mukaan ne voivat olla viikinkiajalta, mutta hän huomauttaa myös: "Emme tiedä missä suhteessa Santahaminan kummut ovat Vartiokylän muinaislinnaan."). Kolmas röykkiö sijaitsee edellisistä noin kilometrin länsiluoteeseen Hämylänniemessä. Sen korkeus merenpinnasta on 5 - 10 m, mikä merkitsisi sen ajoittumista vanhemmalle rautakaudelle (Vuorela et al. 1990). Röykkiöitä ei ole tutkittu. Toisen

Isosaaren röykkiön luota on löydetty kupari- tai pronssiastian kappale (löytötiedot hyvin puutteelliset; Luholla kuitenkin tieto, että toisen kummun juurella oli rikkimylläntynyttä maata, 1965:88), joka saattaa olla rautakautinen tai keskiaikainen. Lisäksi Santahaminasta on löydetty rautainen putkinuolen- tai keihäänkärki kadettikoulun urheilukentän pohjoispään rantatörmästä, puolisen kilometriä Hämylänniemen rauniosta länteen. Esineen ajoittaminen ja tyyppittäminen on hankalaa. Tapani Ahveniston (Museovirasto) mielestä (2.11.1998) se on liian kookas käsiviritteisen jousen nuoleksi, kyseessä voisi olla jalkajousen (Nomina rerum mediævalium) tai maastoon viritettävän ansajousen kärki, niihin viittaa putken (ja samalla nuolen varren) paksuus. Toisaalta kyseessä voi olla myös varhaisrautakautinen pienikokoinen keihäänkärki (Leena Söyrinki-Harmo, Museovirasto 2.11.1998), suoria vastineita ei meikäläisestä aineistosta löydy.

Tässä yhteydessä voidaan mainita, että Puotila-Seuran puheenjohtaja Heikki Iihola vaimoineen löysi syksyllä 1998 Vartiokylänlahden pohjukasta puolisen kilometriä koilliseen ja Uppbyggarsin rökkiöstä noin 200 m kaakkoon kiviröykkiön, joka kuitenkin sijaitsee niin matalalla (noin 2,5 m mpy.), ettei kyseessä voi olla esihistoriallinen hautaröykkiö.

Linnavuoren juurelta, läheltä rantaa, löydettiin vuonna 1989 rautainen putkikeihäänkärki (KM 24985). Se löytyi Varjakanvalkama 36:n pihamaata tasoitettaessa noin 15 cm:n syvyydeltä hiekan ja saven rajalta, noin 200 m linnavuoren huipulta etelälounaaseen ($x = 6679$ 10, $y = 2562$ 24), peruskartan perusteella noin 2,5 m korkeudelta, Helsingin kaupungin suunnitelmakartan (Rönkkö 1974, ote liitteestä A) perusteella korkeus on korkeintaan 2 m mpy. Se on ns. Yliskylän keihäänkärki, jollaiset Helmer Salmo ajoittaa 500-luvun lopulta 600-luvulle (1938:164-176; 1952:259), Ella Kivikoski 500-luvun lopulta vuoden 650 tienoille (1973:78), Nils Cleve 500-luvun lopulta 600-luvun alkuun (1943:125-126). Sirkku Pihlman pitää keihäänkärkeä 500-luvun puolivälin ja jälkipuoliskon yhtenä johtomuotona (1990:106-108, 182-209, 306-314), ja erityisen yleinen ajankohtanaan se on mm. Länsi-Uudellamaalla. Lähin vastine Vartiokylän esineelle on Kirkkonummen Kauhalan Koivistosta tehty irtolöytö (KM 6358:6; Pihlman 1990:230-233; muutoin paikalta vain kivikauden esineitä). Jos Vartiokylän keihäänkärki on hukattu käyttöaikanaan, mikä on todennäköistä, on se hukattu veteen. Keihäänkärjen ja linnavuoren välistä yhteyttä on ainakin toistaiseksi mahdoton osoittaa.

Åke Lahtiselta Muinaistieteelliselle toimikunnalle 28.9.1954 saapuneen kirjeen mukaan linnavuorelta olisi löytynyt miekka noin kymmenen vuotta aikaisemmin. Löytäjä olisi sittemmin käyttänyt "miekkaa" pannuhuoneensa lämmityskattilan puhdistamiseen ja paikkaamiseen. On kuitenkin syytä epäillä, ettei muinaisesine olisi soveltunut moiseen. Mielestäni löytötieto on käyttökelvoton.

Lisäksi on mainittava, että paikalliset asukkaat (esim. Monika Sköld, os. Rantakartanontie 6 F 223, 00910 Helsinki) ovat löytäneet linnavuoren ympäristön pelloilta useita liippoja ja sellaisten katkelmia. Niiden ajoittaminen on vaikeaa, koska niitä on käytetty yhtä kauan kuin rautaisia sirppejä ja viikatteita. Erityisesti Mari Saarisella (os. Valkamatie 2 B, 00970 Helsinki) on runsas kokoelma monenlaisia esineitä ja esineiden katkelmia. Joukossa on mm. liippoja, rautaesineiden katkelmia, mahdollisesti pala harmaata kivilavakeramiikkaa, kuonaksi palanutta savea tai laastia, Varjakanvalkaman rantaa ruopatessa löytyneet tuohella päällystetty verkompaino (soikea, kvartsiittipitoinen luonnonkivi), puupaalu, historiallisen ajan rautaesineitä sekä tahkon kivi, jossa on neliön muotoinen epäkesko reikä. Rouva Saarinen on lisäksi löytänyt puutarhatöiden

yhteydessä talonsa meren puoleisen kivijalan läheltä mustasta sädekiviliuskeesta valmistetun esineen, joka kuitenkin on esihistorialliselle ajalle tuntematonta muotoa ja luultavasti myös liippa. Edellä mainitut esineet liittyvät luultavasti lähinnä Borgsin kylän ja/tai rusthollin, Puotinkylän kylän ja/tai kartanon sekä Mellunkylän kylän historiaan. Mainitut kylät ovat saaneet alkunsa jo keskiajalla (Suhonen 1997: 109-110 ja liite 3/IV).

Helsingin Vuosaaren ja Sipoon paleoekologiset tutkimukset

Sipoosta ja Vuosaaresta tehtyjen paleoekologisten tutkimusten mukaan jatkuva maanviljelys näyttäisi tutkimusalueella alkaneen jo nuoremalla rautakaudella vaikkei samanikäisiä, pysyvää asutusta merkitseviä kiinteitä muinaisjäännöksiä (asuinpaikat ja kalmistot) tunnetakaan Helsingin tai ympäristökuntien alueelta, Sipoo ja Porvoo mukaan lukien (muinaisjäänösrekisteri, luettelot kiinteistä muinaisjäänöksistä, pitäjänhistoriat).

Helsingin kaupunginmuseo tilasi Geologian tutkimuskeskukselta vuonna 1990 siitepöly- ja piileväanalyttisen tutkimuksen Vuosaaren Kangaslammen pohjasedimentistä. Tutkimukseen liittyvistä siitepöly- ja hiilipartikkelianalyyseistä vastasi dos. Irmeli Vuorela, piileväanalyysistä geologi Tuulikki Grönlund ja näytesarjan ajoittamisesta erikostutkija Tuovi Kankainen. (Vuorela et al. 1990).

Kangaslampi sijaitsee Vartiokylänlahden pohjukasta 700 m koilliseen ja Vartiokylän linnavuorelta 850 m itäkoilliseen Helsingin Vuosaarella. Lampi on kooltaan 1,4 ha ja muodoltaan pyöreähkö. Sitä ympäröi kapea turvealue. Lammen ympäristö ei enää ole luonnontilassa, mutta lampi on kuitenkin säilyttänyt osan alkuperäisestä kasvillisuudestaan rantavyöhykkeellä ja pienellä saarella lammen koillisosassa. Kangaslampi ei ilmeisesti ole kuroutunut itsenäiseksi altaaksi Vartiokylänlahdesta, eikä se myöskään ole syntynyt patoamalla. Sillä lienee ollut viimeinen yhteys mereen noin 3000 ¹⁴C-vuotta sitten, jolloin se oli osa itäänpäin avautuvaa pientä lahtea.

Siitepöly- ja piileväanalyysien avulla selvitettiin Kangaslammen sekä sitä ympäröivän maiseman ja kasvillisuuden kehitystä noin 5000 vuoden aikana. Kehitykseen vaikuttaneita tekijöitä ovat olleet maannousu, ilmasto, maaperä ja ihmistoiminta. Radiohiiliajoituksilla saatiin kronologia ihmistoiminnassa tapahtuneille muutoksille. Tässä yhteydessä on syytä huomauttaa, että sarjan ylin ajoitus on selvästi odotettua vanhempi, jopa noin 300 ¹⁴C-vuotta vanhempi kuin alemmaa ajoitettu keskimäinen näyte viikinkiajalta. Näytteen piti ajoittaa viljanpölykäyrässä havaittavia suhteellisia muutoksia. Liian vanha tulos viittaa ns. "kulttuuri-eroosioon" ja tarkoittaa sitä, että ihmistoiminta lisää orgaanisen aineksen valumaa lampeen. Ajoitustulosta ei siis voi käyttää. Näytesarjan yläosa ulottuu tälle vuosisadalle.

Suhteellisilta määriltään jäävät Kangaslammen siitepölydiagrammissa asutusindikaattorit vähäisiksi. Tärkeimpinä pölytyyppeinä esiintyvät heinät (*Poaceae*), viljanpölyt (*Cerealia*) ja rikkaruohoja edustavat suolaheinät (*Rumex*). Lammen kuroutumisen jälkeen saavat rikkaruohot yhä vahvemman aseman. Ohran pölyä tavattiin ajalta noin 900 j.Kr. (Su1938: 1120±45; Cal. 870-960). Suolaheinän samanaikainen ja siitä lähtien jatkuva käyrä osoittaa, että ohraesiintymä liittyy vähän myöhemmin ruista viljelevään toimintaan. Ruis saa valta-aseman pölystössä välittömästi ilmaantumisenensa jälkeen, vaikkei sen osuuden viljelyalasta tarvitsekaan olla suurempi kuin ohran

ja vehnän. On todennäköistä, että aluksi oli kyse kaskirukiista, ja vasta vähän ylemmät tulokset indikoivat peltoviljelyä peltorikkaruohojen lisääntymisen myötä. Humalan (*Humulus*) viljely on ilmeisesti aloitettu myös viikinkiajalla. Hiilipartikkeleiden määrä kasvaa samalla syvyydellä, missä ovat viljanpölyjen ja humalan maksimit. Korkeat hiilihiukkasmäärät heijastavat mitä ilmeisimmin paikallisten metsien raivausta pelloiksi.

Sipoossa on tutkittu Östersundomin ja Söderkullan välisellä kallioylängöllä sijaitsevan neljän pikkujärven (Storträsk Gumbölessä, Hältingträsk Östersundomissa, Hampträsk Immersbyssä ja Mörträsk Massbyssä) siitepölystöjä (Sarmaja-Korjonen 1992).

Järvet ovat hiukan eri-ikäisiä, ja ne sijaitsevat eri korkeuksilla ja ovat rannansiirtymisen myötä kuroutuneet erillisiksi järviksi. Kuusi yleistyi Sipoossa noin 3500 vuotta sitten ilmaston viiletessä ja maaperän muuttuessa happamemmaksi ja karummaksi. Kuusi valtasi alaa nopeasti, ja metsien havupuuvaltaisuus lisääntyi jalojen lehtipuiden vähitellen kadotessa lähes kokonaan. Ihminen on saattanut vaikuttaa tuohon taantumiaan. Metsien siitepölystöön ilmestyy pronssikaudelta lähtien lyhyitä jaksoja, jotka viittaavat ihmisen läsnäoloon ja kasvillisuuden suppeisiin muutoksiin. Kaikissa neljässä näytesarjassa näkyy merkkejä mm. kaskiviljelystä esiroomalaisella rautakaudella, kuitenkin tarkempi analyysi osoitti, että näin oli laita vain kahden järven kohdalla (Hältingträsk ja Hampträsk). Tämän lyhyen kaskivaiheen jälkeen siitepölystö kuvastaa satoja vuosia vain metsän omaa kehitystä. Mutta sitten on siitepölystössä havaittavissa selvä muutos. Heinien ja katajan siitepölyt kymmenkertaistuvat, viljojen ja rikkaruohojen siitepölyjä esiintyy runsaasti, ja kuusen pölyt alkavat tasaisesti vähentyä kohti nykyaikaa. Muutokset kertovat ihmisasutuksen, peltojen ja laidunten ilmestymisestä seudulle. Vain Hampträskin näyte on ajoitettu ¹⁴C-menetelmällä jatkuvaa viljelyä merkitsevältä korkeudelta, ja tulokseksi saatiin 1240±80 BP (Hel-2249; Cal. 750-850). Kolmesta muusta järvestä muutoksen ikä on arvioitu kerrostumisnopeuden perusteella suunnilleen saman aikaiseksi. Aluksi viljelyn merkit ovat suhteellisen vähäisiä ja nousevat sitten jyrkästi. Ajallisesti nousu näyttäisi vastaavan keskiajan alkua, suunnilleen aikaa 1100 - 1200 jKr. Peltoviljelyyn siirryttiin viimeistään keskiajalla kaskeamisen säilyttäessä kuitenkin asemansa sen rinnalla 1700-, osin 1900-luvulle saakka. (Sarmaja-Korjonen 1992 ja 1994.)

Itä-Uusimaa

Itä-Uudenmaalla vanhemman rautakauden kiinteät muinaisjäännökset ovat Porvoon seudulla (Bölen asuinpaikka, Pikki-Linnamäen ja Koiton kalmistot), lisäksi Pernajasta on Malmsbyn kätkölöytö. Muutoin tunnetaan vain harvoja irtolöytöjä, joita ovat muutamat saviastianpalat, roomalaiset rahat, keihäänkärjet sekä almandiiniukuula ja alle kymmenen soikeaa tuluskiveä. Lisäksi on röykkiöitä, jotka saattavat olla vanhemman rautakauden hautoja, mutta joiden ikää ja varmaa funktiota ei ilman kaivaustutkimuksia voi määrittellä. (Muinaisjäännösrekisteri; Cleve 1950: 73-75; Edgren 1996:72-100; Erä-Esko 1980; Luho 1965: 84-85; Rantanen & Kuvaja 1994:50.)

Tilanne jatkuu samankaltaisena keskiajan alkuun saakka. Nuoremman rautakauden irtolöydöt koko Itä-Uudeltamaalta ovat vähäiset. Porvoon Linnamäeltä on saatu yksi myöhäisrautakautinen radiohiiliajoitus, mutta sieltä ei tunneta samanaikaisia esineitä tai rakenteita. Artjärven linnamäki voi Vartiokylän linnavuoren lailla olla peräisin rautakauden lopulta tai keskiajan alusta

(tutkimustilanne sielläkin puutteellinen). Porvoon Linnamäki on nyky muodossaan keskiaikainen, mutta paikalla on ilmeisesti ollut muinaislinna jo 1200-luvulla, kun ruotsalaiset uudisasukkaat saapuivat. Linna joen rannalla on antanut nimen koko paikalle (Borgå), ja nimistö tutkijoiden mukaan nimi on ruotsalaisasutusta vanhempi. Porvoon Husholmen ja Sipoon Sibbesborg ovat kiistatta keskiaikaisia linnamäkiä. (Muinaisjäännösrekisteri; Cleve 1950:73-78; Edgren 1996:101-107; 1985; Erä-Esko 1980; Gardberg 1996:154-170; Luho 1965:82-88; Rantanen & Kuvaja 1994:50-52; Suhonen 1997.)

Koko Itä-Uudenmaan asutuksen katsotaan hävinneen rautakauden alussa, mutta autoitumisen syitä ei tiedetä. Rautakautisten muinaisjäännösten ja esineiden puutteessa niitä on yritetty etsiä muiden tieteen alojen piiristä. Tutkimalla Porvoonjokilaakson suomenkielisiä paikannimiä on voitu todeta, että ainakin siellä nimistö tutkimus tukee rautakautista asutuskatkoa. Toisaalta paikannimet ja keskiaikaiset lähteet osoittavat hämäläisten oleskelleen Uudenmaan rannikolla kalastamassa ja luultavasti myös kauppaa käymässä ja kaskeamassa. Edgrenin mukaan Sipoossa viikinkiajalla alkanut jatkuva viljely merkitsee hämäläisten muuttoa sinne, koska niin varhaista ruotsalaisasutusta ei voida todeta, mutta toisaalta virolaisiakaan ei voi täysin sulkea pois. Jotkut tutkijat tosin pitävät Uudenmaan rannikkoa hyödyntäneitä virolaisia puhtaasti kalastajina, jotka eivät etsineet viljelysmaata. Tämän hetkisen tutkimustilanteen mukaan Vartiokylän linnavuorta lähinnä olevat nuoremman rautakauden kiinteät muinaisjäännökset sijaitsevat Karjaalla lännessä ja Kymenlaaksossa idässä, pohjoiseen päin mentäessä pitkällä sisämaassa, ja Itä-Uusimaa on saanut ruotsalaiset uudisasukkaansa vasta Birger-jaarlin vuonna 1238 tai 1239 tekemän ristiretken jälkeen. (Muinaisjäännösrekisteri; Edgren 1996:105-111; Gardberg 1996:137; Kerkkonen 1965:16-24; Rantanen & Kuvaja 1994:50-56, 62-65; Niitemaa 1955:208, 275.)

Veratiluaineistoa

Muinaislinnoista on kirjoitettu paljon, ja monet opinnäytteet, muut tukielmat, artikkelit, esihistorian yleisteokset ja alueelliset historiateokset käsittelevät joko yhtä tai useampaa muinaislinnaa yksinään tai yhtä tai useampaa muinaislinnaa muun aineiston yhteydessä (ks. kirjallisuusluettelo). Kirjoitusten ajankohdasta tai aiheen rajauksellisista syistä Karjala ja Ahvenanmaa ovat vaihtelevasti mukana. Hj. Appelgrenin väitöskirjan ”Suomen muinaislinnat” (1891) aineisto sisältää 361 suomalaista kohdetta. Jorma Heinosen artikkelissa ”Muinaislinnoista, niiden puolustuksesta ja vainoaikojen hälytystavoista” (1971) mainitaan Ahvenanmaalla olevan 6, Varsinais-Suomessa noin 30, Satakunnassa 10, Hämeessä lähes 20, Uudellamaalla 10, Karjalassa 25 ja Savossa 4 muinaislinnaa. Lauri Pohjakallio on laskenut laudaturtutkielmassaan ”Suomen, erikoisesti Lounais-Suomen muinaislinnoista” (1973) niitä olevan 70 (Karjala ei mukana): 6 esihistoriallista, 2 esihistoriallista ja varhaiskeskiaikaista, 5 historiallista ja 57 ajoittamatonta. Jukka Luoto vuorostaan on kelpuuttanut väitöskirjansa ”Liedon Vanhanlinnan mäkivilinna” (1984) ”ne Suomen ja Laatokan Karjalan esi- ja varhaishistoriallisen löydöstön perusteella ajoitetut muinaisen linnan jäännökset, joita ei ole muurattu tiilestä tai harmaakivestä ja joita ei voi luonnehtia kartanolinnoiksi” eli 28 kohdetta. Jussi-Pekka Taavitsaisen väitöskirja ”Ancient Hillforts of Finland. Problems of Analysis, Chronology and Interpretation with Special Reference to the Hillfort of Kuhmoinen” (1990) ei nimestään huolimatta käsittele koko Suomea (mukana ovat Satakunta, Häme, Savo ja Karjala), ja mukana on 60 kohdetta. Teoksessa ”Suomen keskiaikaiset linnat” C. J. Gardberg (1993) katsoo Suomessa olevan noin 90 muinaislinnaa:

Ahvenanmaalla 6, Varsinais-Suomessa 22, Uudellamaalla 7, Satakunnassa 9, Hämeessä 19, Savossa 7 ja Karjalassa 25. Pirjo Uinon väitöskirja "Ancient Karelia. Archaeological studies. Muinais-Karjala. Arkeologisia tutkimuksia" (1997) sisältää 39 karjalaista muinaislinnaa tai varustusta. Lukumäärien vaihteluun vaikuttaa, paitsi aluerajaus ja julkaisuajankohta, ilmeisesti myös aineistossa olevat rajatapaukset, joista tutkijat ovat eri mieltä.

Museoviraston muinaisjäännösrekisterissä (keskeneräinen; sisältää tiedot vain Suomen valtioon nykyisin kuuluvasta alueesta, Ahvenanmaa pois lukien) ja/tai hoitorekisteristä havaitsin 93 kohdetta (etupäässä termillä puolustusvarustukset, mutta myös linnanpaikka, linnavuori, muinaislinna, linnamäki), joista osa kuitenkin on epävarmoja.

Kohteiden ajoitukset ja ajoitusarviot vaihtelevat rautakaudesta keskiaikaan tai historialliseen aikaan, muutamaa on käytetty jo varhaisemminkin (esim. Laitila Hautvuori: varhaismetallikausi ja Lieto Vanhalinna: ensimmäinen asutusvaihe jo nuoremmalla pronssikaudella, toinen alkanut n. 500 jKr., kolmas 1000-luvulta 1360-luvulle jKr.). Linnavuorilla tehdyt arkeologiset toimenpiteet ovat olleet etupäässä tarkastuksia, inventointeja, kartoitusta ja hoitoa, jotkut inventoinnit ja tarkastukset ovat sisältäneet myös koekuopitusta (esim. Masku Mannuinen, ajoitus: historiallinen aika; Piikkiö Pussila, ajoitus: rautakausi). Muinaisjäännös- ja hoitorekisterin kohteista kaivauksia tai koekaivauksia on tehty 35 linnavuorella. Vähintään 13 linnavuoren kaivaukset eivät tuottaneet ajoittavia löytöjä tai eivät lainkaan löytöjä, 10 kohdetta voidaan ajoittaa varhaiskeskiaikaisiksi tai myöhemmiksi, 5 kohdetta (Hattula Tenhola, Hollola Kapatuosia, Kuhmoinen Päijälä, Lieto Vanhalinna ja Valkeakoski Rapola) rautakaudelta keskiaikaan. Salon Hakostarosta on löydetty vain laastia, joka viittaa keskiaikaan, mutta rekistereissä sen ajoitus vaihtelee (hoitorekisteri: keskiaika; muinaisjäännösrekisteri: rautakausi/historiallinen). Pelkästään rautakautisia löytöjä on tehty Euran Kauttuan Linnavuorelta (merovingiaika - viikinkiajan alku), Lammin Linnamäeltä (viikinkiaika, vain yksi löytö) ja Vesilahden Valkkisten Linnamäeltä (merovingiaika - viikinkiaika). Ainakin parissa tapauksessa kaivaus ei ole kohdistunut itse muinaislinnaan vaan sitä vanhempiin rakenteisiin tai löytöihin (Paimion Rekottilan Linnavuori: pronssikauden röykkiöitä; Lempäälä Pirunlinna: luola, josta kivistä piinuolenkärkiä). Jämsän Pukinvuorelta on tehty metallinilmäisimellä muutamia löytöjä, jotka voidaan ajoittaa rautakauden lopulta keskiajan alkuun. (Museoviraston muinaisjäännös- ja hoitorekisteri; Luoto 1984:151-158; Taavitsainen 1990:222-238.)

Tuloksiltaan positiivisista kaivauksista muinaislinnatyyppisissä kohteissa laajimmat ovat olleet Liedon Vanhallalinnalla, Hattulan Tenholan Linnavuorella, Hollolan Kapatuosialla, Vesilahden Valkkisten Linnamäellä ja Kuhmoisten Päijälän Linnavuorella.

Johtopäätökset

Edellä esitetyn perusteella voidaan Vartiokylän linnavuorta pitää Helsingin komeimpana ja merkittävimpana muinaisjäännöksenä. Sen ainutlaatuisuutta korostaa pitkä ja kerroksellinen historia: se varustettiin ensimmäisen kerran rautakauden lopussa tai varhaiskeskiajalla ja toisen kerran ensimmäisen maailmansodan aikana. Lisäksi on mahdollista, että sen rinteellä sijainneessa tiiliruukissa on valmistettu tiiliä Suomenlinnan rakentamiseen, ja että tiiliruukki on perustettu juuri tuosta syystä.

Muinaislinnan historiaa ei tunneta arkeologisten tutkimusten vähäisyyden ja ajoittamista helpottavien löytöjen puuttumisen vuoksi. Ensimmäisen maailmansodan aikaisen venäläisten rakentaman maalinnoituksen asema V:n osalta samaa ongelmaa ei ole. Se on hyvin dokumentoitu, ja Helsinkiä ympäröivän maalinnoituksen rakennushistoria on tiedossa.

Vartiokylän linnavuorella on monikertaisilla kivivalleilla ympäröity muinaislinnatyypinen linna, jollaisia on rakennettu rautakauden lopulla ja varhaiskeskiajalla. Sen varustukset muistuttavat ruotsalaisia ja ahvenanmaalaisia muinaislinoja. Mutta ne ovat voineet muotoutua myös rakennuspaikan topografian vaatimuksesta tai kotimaisen (suomalaisen) tradition mukaan. Suomen mantereelta tunnetaan toisiakin muinaislinoja, joilla on useampikertaiset vallitukset tai muita etuvarustuksia. Sellaisia ovat ainakin Euran Kauttuan Linnavuori, Hämeenlinnan Hakovuoren Linnanpää, Liedon Vanhalinna ja Vesilahden Valkkisten Linnämäki. Niistä Kauttuan Linnavuorelta ja Valkkisten Linnakalliolta on löytöjä merovingi- ja viikinkiajalta, Hakovuoren Linnanpään kaivaukset olivat löydöttömät, Vanhalinna on hyvin tutkittu, ja sen viimeinen asutusvaihe on ulottunut rautakauden lopulta 1360-luvulle. Runsaasta aineistosta huolimatta suoria vertauksia Vartiokylän linnavuoren ja muiden linnojen välillä on vaikea tehdä puuteellisen tutkimustilanteen vuoksi. Toistaiseksi on tyydyttävä vain yleistyksiin.

Helsingin Vuosaassa ja Sipoossa tehtyjen paleoekologisten tutkimusten tuloksia, joiden mukaan Vartiokylän linnavuoren lähistöllä olisi viljelty maata ja siten myös asuttu jo viikinkiajalla, on toistaiseksi vaikea hyödyntää linnavuoren historiaa tai sen ympäristön asutushistoriaa selvittäessä, koska samanaikaiset asumista merkitsevät muinaisjäännökset puuttuvat.

Uudenmaan rannikon asutushistorian valossa vaikuttaa siltä, että Vartiokylän linnavuori olisi rakennettu 1200-luvun alkupuolella, jolloin ruotsalaiset uudisasukkaat saapuivat alueelle. Koska linnan rakennusajankohta ei ole selvillä, ei linnan rakentajiakaan tiedetä varmasti. Linnavuoren funktiota ei tiedetä, mutta keskiajalla sen sijainti Vantaanjoen ja Krapuojan asutuskeskusten välissä olisi sopinut kaupankäyntiin, hallintoon ja puolustamiseen. Jos linna on rautakautinen, ainoa ilmeinen funktio nykyisessä tutkimustilanteessa on puolustautuminen.

Kirjallisuus ja lähteet

Painamattomat lähteet

(Museoviraston arkeologian osaston topografinen arkisto ellei toisin mainita)

Appelgren, Hjalmar 1888: *Kertomus Muinaistutkimuksista, joita kesällä 1888 suoritti Hjalmar Appelgren*. I. Kertomuksia muinaislinnoista Uudellamaalla, Karjalassa, Etelä-Savossa ja Pohjanmaalla. Vihko 2.

Asiakirjaluonnos: Botbyn linna-alueen pakkolunastukseen liittyvä Muinaistieteellisessä toimikunnassa (T) laadittu luonnos. Laatijoita on ilmeisesti ollut useampia, koska se on osittain koneella osittain käsin kirjoitettu ja korjattu. Laatumisajankohta ei tiedossa.

Avskrift N:o 549. Statsrådet. Undervisningsministeriet. Helsingfors, den 8 mars 1933. Saap. 11.3.33. Originaali M. T:lla.

Avskrift. N:o 639. N:o 3664/204/33; 3615/204/33; 20673/204/32. Landshövdingens i Nylands län utslag angående expropriation av mark från Borgs lägenhet RN:o 1³⁷ i Mellungsby av Helsing socken för statsverkets behov. Givet i Helsingfors, å landskansliet, den 21 februari 1933. Antecknats i jordboken 3/3-1933. Aili Rantanen.

Brander, G. 1929: Korkokartta Puotinkylän muinaislinnasta Helsingin pitäjässä. Laatinut kesällä 1929 maist. Brander. Korkeusmittakaava 1:250, pituusmittak. 1:500; kenttäkartta, millimetripaperia.

Brander, G. 1929: Helsingin pitäjän Puodinkylän muinaislinna, korkeuskartta, tehty v. 1929; mk 1:1000; puhtaaksi piirretty, kartonkia.

Brander, G. 1929: Helsingin pitäjän muinaislinna. (G. Brander kart); 26.4.1932 tehtyjä lisäyksiä; mk 1:1000; puhtaaksi piirretty, vahattua kangasta.

Förrättning N:o 24355: Karta över en del ägor underlydande Borgs skattelägenhet RN. 1³⁷ i Mellungsby by av Helsing kommun och Nylands län. Ägorna avfattade för expropriation av s.k. Slottsbacken till fornminne, rärna utpålade och rörlagda år 1932 av. J. M. Luukkonen. Lantmätareingeniör.

Hirsjärvi, A. 1934: Näköala Helsingin pitäjän Slottsbackenin muinaislinnasta Puodinkylän lahdelle, valokuva negatiivista 9981. Sama kuin yllä (ylempää), valokuva negatiivista 9982. (Levyluetteloon kuvaajaksi merkitty Pälsi.)

Hoitorekisteri. Museovirasto.

Kirje Muinaistieteellisen Toimikunnan esihistorialliselle Osastolle Asfaltti O.Y. Wilcken ja K:nilta 1.3.1934. Saap.2.3.1934.

Kirjeluonnos opetusministeriölle 1934: Kirjeluonnos, jolla perustellaan rajojen meriktsemistä ja jolla pyydetään opetusministeriöltä ylimääräistä määrärahaa mainittuun toimenpiteeseen. Maalisk. 1934. (Luonnoksesta ei ilmene sen laatija tai varsinaisen kirjeen allekirjoittaja.)

Kivistö, O. E. 1934a: Matkakertomus käynnistä Mellunkylän muinaislinnalla 21.3.1934.

Kivistö, O. E. 1934b: Matkakertomus käynnistä Mellunkylän Muinaislinnalla 5.4.1934.

Kivistö, O. E. 1937: Matkakertomus tehdystä virkamatkasta Mellunkylän Muinaislinnalle 30.10.1937.

Lahtinen, Åke 1954: Kirje 27.9.1954. Till arkeologiska kommissionen Nationalmuseum. Saap. 28/9-54.

Lasku Muinaistieteellisen Toimikunnan esihistorialliselle Osastolle muinaismuistopaikan aitauksesta Helsingin pitäjän Mellunkylän Borgsin talon maalla, Asfaltti O.Y. Wilcken

- ja K:nilta 25.7.1934.
- Lehtosalo, Veikko 1962: Helsingin pitäjän kiinteät muinaisjäännökset.
- Lehtosalo-Hilander, Pirkko-Liisa 1974: Kertomus toimenpiteistä, jotka Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilander suoritti Helsingin Vartiokylän linnavuorella (Slottsbacken).
- Maaranen, Päivi 1997: Helsinki Vartiokylän linnavuori. Muinaisjäännöksen hoitosuunnitelma. Alustava raportti.
- Miettinen, M. 1978: Helsinki Vartiokylä Linnavuori. Tark. 1978. Valokuvat negatiiveista 65162 - 65172.
- Moisanen, Jukka 1992: Helsinki Vartiokylän linnavuori (Myös tukikohta 5). Muinaisjäännöksen hoitosuunnitelma.
- Moisanen, Jukka 1993: Helsinki Vartiokylän linnavuori ja tukikohta 5. Muinaisjäännösten hoito. Seurantaraportti.
- Muinaisjäännösrekisteri. Museovirasto.
- Pälsi, Sakari 1934: Helsingin pit. Puotinkylän linna. 1934 S. P. Valokuvat negatiiveista 9971 - 9979 ja 9983 - 9987 sekä palkkalaskelmia Puotinkylän linnan puhdistuksesta 1934.
- Rancken, A. W. 1934a: Kirjelmä Muinaistieteelliselle toimikunnalle 16.2.1934 (Till Arkeologiska Kommissionens förhistoriska avdelning).
- Rancken, A. W. 1934b: Kirjelmä Muinaistieteelliselle toimikunnalle 2.3.1934 (Till Arkeologiska Kommissionens förhistoriska avdelning).
- Rancken, A. W. 1934c: Kirjelmä Muinaistieteelliselle toimikunnalle 13.7.1934 (Till Arkeologiska Kommissionens förhistoriska avdelning).
- Reinholm, H. A. 1877: *Finlands fornborgar*. Borgå län, Helsingfors. 11:2. Helsinge. Museoviraston kirjasto.
- Rönkkö, Eino 1974: Helsinki, Vartioharju. Maastoinventointi 1974. Helsingin kaupunginmuseo. Kopio Museoviraston arkeologian osaston arkistossa.
- Sauramo, Matti 1932: Helsingin pitäjä, Mellunkylä. Puotinkylän Slottsbackenin muinaislinna geologin kannalta. Liitteet: 4 valokuvaa (S. Pälsi 1932).
- Tallgren, A. M. 1916: Helsingin pitäjä, Mellunkylä. Puotinkylän Slottbackenin muinaislinna.
- Tuomala, J. E. 1886: Muinaisjäännöksiä Helsingin kihlakunnassa. Luetellut J. E. Tuomala.
- Työsopimus 1934: Solmittu 24.5.1934 Asfaltti O.Y. Wilcken ja K:nin ja Muinaistieteellisen toimikunnan välillä koskien 96 betonipylvään asettamista Helsingin pitäjän Mellunkylässä.
- Uudenmaan läänin kuvernöörin kanslian kirje N:o 3380 valtionarkeologille. Guvernören i nylands län. Landskansliet. Helsingfors, den 15 juni 1916. N:o 3380. N:o 105/473 I.D. 1916. Ark. Kom.^{112/105} Aml.^{17/6}16.
- Voionmaa, Jouko 1935 -1936: Hämeen muinaislinnoja. Kertomus tutkimuksista, jotka Jouko Voionmaa suoritti kesinä 1935-1936 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen stipendiaattina.

Lisäksi Museoviraston arkeologian osaston top. arkistossa on riippukansiollinen Åke Lahtisen lähettämiä kartakkeita, piirroksia ja valokuvia selityksineen. Mielestäni niillä ei juurikaan ole arkeologista lähdearvoa.

Painetut lähteet

- Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomukset vuosilta 1931 - 1934. *Analecta Archaeologica Fennica. IX.* Helsinki 1938.
- Aspelin, J. R. 1885: Suomen muinaislinnat. Käsikirjoitus yliopistollisia luentoja varten. *Opuscula Aspelinia I.* Kirjoitelmia kulttuurihistoriamme varhaistaipaleelta.

Kirjallisuus

- Ailio, Julius 1917: *Hämeen linnan esi- ja rakennushistoria.* Hämeenlinnan kaupungin historia. I osa.
- Ailio, Julius 1921a: Rapolan muinaislinna Sääksmäellä. *Suomen Museo 1920–1921.*
- Ailio, Julius 1921b: Suomen vanhat linnat. *Oma maa: tietokirja Suomen kodeille.* II osa. Maaliskuu - huhtikuu. WSOY. Porvoo.
- Ailio, Julius 1923: Ovatko Pohjanmaan "jättiläislinnat" muinaisjännöksiä. *Suomen Museo 1922.*
- Ailio, Julius 1924: Tuuloksen muinaislinnat. *Suomen Museo 1924.*
- Appelgren, Hjalmar 1891: *Suomen muinaislinnat.* Tutkimus vertailevan muinaistieteen alalla. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja XII.
- Asplund, Henrik 1995: Muinaislinnat – maiseman kohokohtia. *Suomen hoidetut muinaisjännökset. Vårdade fornlämningar i Finland.* Museovirasto, muinaisjännösten hoitoyksikkö.
- Cleve, Nils 1943: *Skelettgravfälten på Kjuloholm i Kjulo.* 1. Den yngre folkvandringstiden. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 44.
- Cleve, Nils 1950: Helsingforstrakten under förhistorisk tid. *Helsingfors stads historia.* I delen.
- Dreijer, Mats 1947: Fornborgar och bötesberg på Åland. *Åländsk odling: årsbok 1947.*
- Dreijer, Mats 1948: Fornborgar och bötesberg på Åland. *Skärgårdsboken.* Utgiven av Nordenskiöld-Samfundet i Finland.
- Edgren, Torsten 1985: Om det medeltida Borgå i allmänhet och Borgbacken i synnerhet. *Finskt Museum 1985.*
- Edgren, Torsten 1996: Porvoon seudun esihistoria. *Porvoon kaupungin historia.* I. Porvoon kaupunki.
- Edgren, Torsten 1993: Den förhistoriska tiden. *Finlands historia.* I.
- Eerikäinen, Liisa 1997: Ruotsalaisen kauden historia. Suomenlinnan rakennusten historia. *Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 17.*
- Erä-Esko, Liisa 1980: *Helsingin seudun esihistorialliset kiinteät muinaisjännökset.* Helsingin seutukaavaliiton julkaisuja C2 - 1980.
- Gardberg, C. J., Welin, P. O. 1993: *Suomen keskiaikaiset linnat.* Helsinki: Otava.
- Gardberg, C. J. 1994: Borgbacken i Borgå. *Historisk Tidskrift för Finland.* 3. 1994 årg. 79.
- Gardberg, C. J. 1996: Porvoon kaupungin historia keskiajalla ja 1500-luvulla. *Porvoon kaupungin historia.* I. Porvoon kaupunki.
- Gardberg, C. J., Palsila, Kari 1998: *Sveaborg–Suomenlinna.* Helsinki: Otava.
- Granlund, Åke 1956: *Studier över östnyländska ortnamn.* Studier i nordisk filologi. 44. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland; 358.
- Heinonen, Jorma 1971: Muinaislinnoista, niiden puolustuksesta ja vainoaikojen hälytystavoista. *Sotahistoriallinen seura ja Sotamuseo.* Vuosikirja VII.
- Hyvärinen, Hannu 1979: Helsingin seudun rannansiirtyminen Litorina-aikana Sipoosta tutkitun

- näytesarjan valossa. *Terra: Suomen maantieteellisen seuran aikakauskirja*. 91. Vsk.1.
- Hyvärinen, Jari 1998: *Hirsilintojen aika*. Helsinki. Otava.
- Itkonen, Terho 1992: Uudenmaan suomalaisasutus ja kielimaantiede. Suomen varhaishistoria: Tornion kongressi 14.-16.6.1991. *Studia septentrionalia* 21.
- Kerkkonen, Gunvor 1965: Helsingin pitäjän keskiaika. *Helsingin pitäjän historia*. Helsingin maalaiskunnan julkaisu. Porvoo.
- Keskitalo, Oiva 1976: Vanajan esihistoria. *Vanajan historia I*. Wanaja-seuran julkaisuja 20.
- Kivikoski, Ella 1955: Hämeen rautakausi. *Hämeen historia*. I. Esihistoria ja keskiaika. Julk. Hämeen heimoliitto. Hämeenlinna. Karisto.
- Kivikoski, Ella 1973: *Die Eisenzeit Finnlands*. Bildwerk Und Text. Neuauflage. Finnische Altertumsgesellschaft.
- Kuisma, Markku 1991: *Helsingin pitäjän historia III*. Isosta vihasta maalaiskunnan syntyyn. 1713 - 1865. Vantaan kaupunki.
- Laaksonen, Lasse (toim.) 1980: *Ensimmäisen maailmansodan aikaiset linnoitukset Helsingissä*. Suojeluluettelo. Julkaisu. N:o 9. Museovirasto. Rakennushistorian osasto.
- Laine, Sirkku 1996a: *Ensimmäisen maailmansodan maalinnoitus Helsingissä*. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisuja 1996:3.
- Laine, Sirkku 1996b: *Ensimmäisen maailmansodan aikainen maalinnoitus Helsingissä: hoito-ohje*. Helsingin kaupungin rakennusviraston julkaisuja 1996:4.
- Lehtosalo-Hilander, Pirkko-Liisa 1984: Keski- ja myöhäisrautakausi. *Suomen historia I*. Espoo: Weilin+Göös.
- Luhon, Ville 1965: Helsingin pitäjän esihistoria. *Helsingin pitäjän historia*. Helsingin maalaiskunnan julkaisu. Porvoo.
- Luoto, Jukka 1984: *Liedon Vanhanlinnan mäkilinna*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 87.
- Löfgren, Kaj-Erik 1974: Helsingin maa- ja merilinnoitus. *Sotahistoriallinen seura ja Sotamuseo*. Vuosikirja VIII.
- Meinander, C. F. 1983: Om svenskarnes inflyttningar till Finland. *Historisk Tidskrift för Finland*. H. 3 1983 Årg. 68.
- Niitemaa, Vilho 1955: Hämeen keskiaika. *Hämeen historia*. I. Esihistoria ja keskiaika. Julk. Hämeen heimoliitto. Hämeenlinna. Karisto.
- Nomina rerum mediævalium*: kuvitettu nimikkeistö esinekuvauksia varten. Viisikielinen kuvitettu nimikkeistö. Hakusana: helmi 1.10.1982. Hakusana: nuoli 1.10.1983. Hakusana: jousi 1.10.1983. København: Nordisk Ministerråd.
- Perälä, Tauno 1965: *Helsingin maalaiskunnan historia*. I. 1865 - 1945. Helsinki.
- Pihlman, Sirkku 1990: *Kansainvaellus- ja varhaismerovinkiajan aseet Suomessa*. Iskos 10.
- Pohjakallio, Lauri 1973: *Suomen, erikoisesti Lounais-Suomen muinaislinnoista*. Painamaton laudaturtutkielma Suomen ja Skandinavian arkeologiassa. Helsingin yliopisto, arkeologian laitos.
- Ranta, Helena 1996: Personal ornaments. The Finds. *Vainionmäki – a Merovingian Period Cemetery in Laitila, Finland*. Ed. Paula Purhonen. National Board of Antiquities.
- Rantanen, A. & Kuvaja, C. 1994. *Sipoon pitäjän historia vuoteen 1868*. 1. osa. Sipoon kunta.
- Reinholm, H. A. 1883: Kristinuskon saatosta Suomeen. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja VI*.
- Rinne, Juhani 1914: *Suomen keskiaikaiset mäkilinnat*. I. Myöhäisesihistorialliset ja niihin palautuvat keskiaikaiset linnat. Helsinki.

- Salmo, Helmer 1938: *Die Waffen der Merowingerzeit in Finnland*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 42:1.
- Salmo, Helmer 1952: *Satakunnan historia*. 2 Rautakausi. Satakunnan maakuntaliitto.
- Santavuori, Martti 1969: *Viapori. Suomenlinna*. Sotasokeat 1969.
- Schulz, Hans-Peter 1992: Vanajan alueen myöhäisrautakautinen ja varhaiskeskiaikaikainen asutus uusien arkeologisten löytöjen valossa. Suomen varhaishistoria: Tornion kongressi 14. - 16.6.1991. *Studia historica septentrionalia* 21.
- Seppälä, Sirkka-Liisa 1996: *Rapola - maiseman arkeologiaa*. Painamaton pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto, arkeologian laitos. Syyskuu 1996.
- Sarmaja-Korjonen, Kaarina 1985. *Sipoon varhaismetallikausi ja siitepölyanalyysi Östersundomin Hältingträskistä*. Painamaton pro-gradu-tutkielma arkeologiassa. Helsingin yliopisto, arkeologian laitos.
- Sarmaja-Korjonen, Kaarina 1992. *Fine-interval pollen and charcoal analyses as tracers of early clearance periods in S Finland*. Acta Botanica Fennica 146.
- Sarmaja-Korjonen, Kaarina 1994. Sipoon luonnon historia. *Sipoon pitäjän historia vuoteen 1868*. 1. osa. Sipoon kunta.
- Suhonen, Veli-Pekka 1997: *Itä-Uudenmaan keskiaikaiset linnat*. Painamaton pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto, arkeologian laitos. Maaliskuu 1997.
- Suvanto, Seppo 1976: Vanajan keskiaika. *Vanajan historia I*. Wanaja-seuran julkaisuja 20.
- Taavitsainen, Jussi-Pekka 1982: Hollolan Kapatuosian linnamäki. *Fennoscandia antiqua I*.
- Taavitsainen, Jussi-Pekka 1990: *Ancient hillforts of Finland*. Problems of analysis, chronology and interpretation with special reference to the hillfort of Kuhmoinen. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 94.
- Uino, Pirjo 1997: *Ancient Karelia. Archaeological studies. Muinais-Karjala. Arkeologisia tutkimuksia*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 104.
- Voionmaa, Jouko 1937: Uusi muinaislinna Vesilahdelta. *Suomen Museo* 1937.
- Voionmaa, Jouko 1945: Muinaisen Etelä-Hämeen puolustuksen tiedotusjärjestelmästä. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja XLV*.
- Voionmaa, Väinö 1950: Helsingforstraktens historia före stadens grundläggning. *Helsingfors stads historia*. I delen.
- Vuorela et al. 1990: Vuorela, Irmeli, Grönlund, Tuulikki & Kankainen, Tuovi 1990: *Helsingin Vuosaaren luonnon- ja asutushistorian paleoekologinen tutkimus*. Raportti KA 43/90/2. Geologian tutkimuskeskus. Kiviainestutkimus.
- (Äyräpää) Europaeus, Aarne 1928: Suomen muinaislinnat. *Valo VIII*:1928:19.
- Äyräpää, Aarne 1933: Tulitiedotus - nykyisen viestipalveluksen kantaisä. *Hakkapeliitan joulu* 1933.
- Äyräpää, Aarne 1956: Sodanaikainen tulitiedotus. *Kotiseutu n:o 7, 1955*.

Tutkimussuunnitelma

Kuten edellä esitetystä arkistolähteisiin ja kirjallisuuteen perustuvasta selvityksestä ilmenee, ei Helsingin Vartiokylän linnavuoren rakennus- ja käyttöaika, funktio tai rakentajat selviä nykyisillä tiedoilla, vaan niiden selvittäminen vaatii ennen kaikkea lisää arkeologisia tutkimuksia.

Tutkimus- ja muut tavoitteet

Tulevien arkeologisten tutkimusten tärkeimmät tavoitteet ovat linnavuoren ajoittaminen ja funktion selvittäminen. Kun ne ovat tiedossa, voidaan pyrkiä selvittämään linnavuoren suhdetta ympäristöön ja Itä-Uudenmaan muihin linnoihin. Erityisesti on kiinnitettävä huomiota paleoekologisten tutkimusten ja arkeologisen aineiston väliseen ristiriitaan ja sen syihin. Veli-Pekka Suhonen on tutkinut (1997) lähinnä keskiaikaista liikkumista Itä-Uudellamaalla etupäässä myöhempien tietojen pohjalta. Rannikon suuntaiset kulkuväylät tunnetaan paremmin kuin sisämaahan suuntautuneet. Tulevan tutkimuksen tehtäviin kuuluu siten myös selvittää sisämaan ja Vartiokylän linnavuoren välistä suhdetta, sekä linnavuorelta ja sen ympäristöstä sisämaahan (Hämeeseen) suuntautuneita kulkuväyliä (Vantaanjoki, Krapuoja) ja niiden kulkukelpoisuutta eri vuodenaikoina. Linnavuoren nuoremman historian osalta tiilitehtaan tarkempaa tutkimista on pidettävä myös yhtenä tavoitteena.

Muista tavoitteista tärkeimpänä on pidettävä, myös nykytilanteessa, asiallisen ja paikkansa pitävän tiedon jakamista, ennen kaikkea linnavuoren sijaintialueella.

Museoviraston muinaisjäännösten hoitoyksiköllä ja Rakennushistorian osastolla on olemassa muinaislinnan ja ensimmäisen maailmansodan aikaisen linnoituslaitteen hoitotavoitteet ja -ohjeet, joita myös kansalaisjärjestöjen tulee noudattaa. Niihin ei tässä yhteydessä ole tarvetta puuttua.

Tutkimussuunnitelma

Muinaislinnan osalta tutkiminen on aloitettava takymetrimittauksilla, jotta saadaan ajanmukainen ja paikkansa pitävä kartta muinaislinnan kaikista rakenteista ja linnavuoren muodoista. Tämän kartoituksen yhteydessä on myös pyrittävä sijoittamaan vuoden 1973 koekaivauskohteet paikoilleen. Useat niistä voidaan vielä tunnistaa tekstin ja valokuvien perusteella maastossa. Kalliopaljastumat on myös merkittävä. Koska Helsingin kaupungilla on jo ensimmäisen maailmansodan aikaisten linnoituslaitteiden takymetrimittaus, on luonnollisinta ja varmasti myös edullisinta liittää muinaislinnan mittaukset samaan tietokantaan ja tilata työ Helsingin kaupungilta. Markku Heikkinen Helsingin kaupunginmuseosta on keväällä 1998 saanut kaupungin kiinteistövirastolta asiaa koskevan tarjouksen, jonka mukaan työ olisi valmiina tilaajalla noin viikon kuluttua tilauksesta, edellyttäen että tilaajan edustaja osallistuu työhön osoittamalla mitattavat kohteet.

Koska tärkein tavoite on muinaislinnan ajoittaminen ja funktion selvittäminen, ja koska vertailuaineisto osoittaa, että linnavuoritutkimusten tulokset vaihtelevat, on aluksi pidettävä vain

Vartiokylän linnavuoreen kohdistuvaa koekaivausta perusteltuna tutkimusten lähtökohtana. Sen on kuitenkin oltava riittävän laaja-alainen ja monipuolinen uuden aineiston saamiseksi. Museoviraston arkeologian osastolla ja Helsingin kaupunginmuseon edustajien kanssa käytyjen keskustelujen perusteella on päädytty pitämään kuukauden mittaista koekaivausta, johon osallistuu 3 arkeologia ja 10 kaivajaa, riittävän laajana (edellyttäen että rahoitus joskus järjestyy). Lisäksi järjestöjen edustajat ja alueen lukiolaiset voivat osallistua kaivauksiin vapaaehtoisina.

Koekaivaukset tulee kohdistaa linnavuoren laen ja pohjoisosan tasanteen rakenteisiin sekä valleihin. Laella sijaitseva mahdollinen rakennuksen pohja on tutkittava tasokaivauksin (noin 80 m²). Pyöreään kiveykseen ("torniin"), jossa on syväne, on tehtävä ainakin metrin levyinen koeoja sen rakenteen selvittämiseksi. Koeojan tulee ulottua myös pitkälle kiveyksen ulkopuolelle (yht. ainakin 20 m²). Linnavuoren pohjoisosassa sijaitsevaan maakumpuun on samoin sen rakenteen selville saamiseksi tehtävä koeoja tai muunlainen, riittävän suuri koeala (5 - 10 m²). Myös pohjoisosan tasanteelle tulee tehdä joko koeojia tai -ruutuja sen funktion (etuvarustus?) selvittämiseksi (10 - 20 m²). Jos takymetrikartoituksen tai koekaivauksen aikana havaitaan ennestään tuntemattomia rakenteita, tulee koekaivauksia kohdistaa myös niihin. Kaikki kolme ympärysmuuria tulee leikata mahdollisimman hyvin säilyneiltä kohdilta riittävän leveillä (väh. 2 m) koeojilla niiden rakenteiden selvittämiseksi. Näin tehtävien koeojien tulee ulottua myös vallitusten reunojen ulkopuolelle (yht. ainakin 30 m²). Koeojin tulee leikata myös pohjoisosan maakummusta etelään suuntauva valli (väh. 4 m²) ja pohjoisosan uloin vallinjäänös (väh. 4 m²), jotta saataisiin selville kuuluuko se muinaislinnan rakenteisiin vai onko se muodostunut vasta ensimmäisen maailman sodan aikana (ks. s. 4). Edellä esitetyistä kaivauskohteista muodostuu yhteensä ainakin 145 - 170 m². Pinta-ala saattaa tuntua suurelta, mutta on otettava huomioon se, että rakennuksen pohja ja osa koeojista tulevat sijaitsemaan paikoissa, joissa turpeen ja kallion välissä on vain ohut maakerros.

Koekaivauksilla mahdollisesti löydettävien metalliesineiden konservointiin on varattava riittävästi aikaa ja varoja, samoin erilaisten alkuaineanalyyysien, röntgenkuvien ja muiden tarvittavien laboratoriotutkimusten tekemiseen. Edellä sanottu koskee tarpeen vaatiessa myös muista materiaaleista valmistettuja löytöjä.

Koekaivaukseen tulee liittää makrofossiili- ja luuanalyysit, ja luuanalyysiin sisällytetään myös vuoden 1973 koekaivauksessa löydetty aineisto. Kasvinjäänteiden makrofossiilitutkimuksilla ja luuanalyysilla on mahdollista saada verraten nopeasti ja helposti sellaista tietoa, joka voi selvittää linnavuoren käyttöä. Lisäksi kulttuurikerroksesta löydettävät hiiltyneet kasvinjäänteet, kuten viljanjyvät, soveltuvat hyvin kiihdytinmassaspektrometria menetelmällä tehtäviin ¹⁴C-ajoituksiin (AMS), jotka antavat usein konventionaalisella menetelmällä tehtyjä ajoituksia (PGC) luotettavampia tuloksia. Konventionaalisella menetelmällä tehtäviin ajoituksiin tulee kuitenkin varautua, koska on mahdollista, että koekaivauksessa löydetään selvästi häiriintymättömistä ja muinaislinnan rakenteisiin liittyvistä yhteyksistä hiiliä, ja koska perinteinen menetelmä on hinnaltaan edullisempi.

Tiilitehtaan tutkiminen edellyttää arkistotutkimuksia, joilla pyritään selvittämään, onko kysessä todella vuonna 1754 Suomenlinnan rakennustarpeisiin perustettu tiiliruukki. Tiilitehtaan tutkiminen soveltuisi hyvin Museoviraston arkeologian osaston ja Helsingin kaupunginmuseon tai Museoviraston rakennushistorian osaston välisesksi yhteistyöksi. Arkistotutkimusten lisäksi

myös tiilitehtaan paikalla on syytä tehdä koekaivauksia.

Kenttätöiden jälkeisiin toimenpiteisiin on varattava riittävästi aikaa ja varoja. Näitä toimenpiteitä ovat koekaivaksella syntyneen kartta- ja kuva-aineiston ja mahdollisten löytöjen käsittely sekä erilaisten analyysien tulosten tulkinta, tutkimusraportin laatiminen yhteenvetoinen ja tarvittaessa myös jatkotoimenpiteiden suunnittelu.

Mahdolliset jatkotoimenpiteet

Jos koekaivauksen tulokset ovat positiiviset, ja muinaislinna voidaan ajoittaa ja sen funktioita tunnetaan, voidaan ryhtyä suunnittelemaan jatkotutkimuksia, joiden avulla pyritään selvittämään tutkimusten muita tavoitteita. Jatkotutkimuksiin on syytä liittää uusinta- tai osainventointeja linnavuoren läheisyydessä, koska Rönkön vuoden 1974 Vartioharjun inventointi kohdistui vain linnavuoresta länteen, luoteeseen ja pohjoiseen. Linnavuoren iästä riippuen on harkittava uusia paleoekologisia tutkimuksia ja etsittävä niitä varten sopivia kohteita sedimenttinäytteiden ottamista varten. Lisäksi on vertailtava Sipoon ja Helsingin Vuosaaren siitepölyanalyysseja muihin siitepölyanalyysseihin, jotka kuvastavat mahdollisesti samanikäistä asutushistoriaa, ja jotka on otettu seuduilta, joista tunnetaan myös asumista indikoivia kiinteitä muinaisjäännöksiä. Linnavuoren ympäristöä voidaan tutkia myös erilaiten tietokonemallinnusten avulla. Niiden tarjoamia mahdollisuuksia valotti käytännön esimerkein arkkitehti Aaro Söderlund Teknillisestä korkeakoulusta 5.11.1998 pidetyssä keskustelutilaisuudessa. Jos/kun linnavuoren ikä, funktio/funktioita ja rakenteita sekä esineistöä tunnetaan, on mahdollista tehdä vertailuja muihin linnavuoriin ja johtopäätöksiä niistä.

Tulosten hyödyntäminen

Jo nyt, jolloin linnavuoren iästä ja funktiosta voidaan esittää vain arveluja, on paikkansa pitävän ja asiallisen tiedon levittäminen tärkeää. Tietoa tulee jakaa erityisesti Vartiokylän linnavuoren sijaintialueella. Arkistolähteisiin ja kirjallisuuteen perustuvan selvitystyön pohjalta jaettavan tiedon levittämistä käsiteltiin Jouko Astorin ja Jukka Moisasen kanssa käydyssä keskustelussa 20.11.1998, jolloin myös laadittiin toimintalinjoja.

Tiedonjakaminen tulee olemaan myös mahdollisten tulevien arkeologisten ja muiden tutkimusten jälkeen keskeisellä sijalla. Siinä voidaan käyttää myös nykyaikaista tietotekniikkaa hyväksi, jolloin uusi tieto saavuttaa suuren joukon nopeasti ja tehokkaasti. Jo koekaivausvaiheessa olisi mahdollista pitää yleisöä ja muita asiasta kiinnostuneita ajantasalla Internetin välityksellä.

Takymetrimittauksiin ja muihin kartta-aineistoihin pohjautuvat tietokonemallinnukset suovat mahdollisuuden erilaisiin ennallistuspyrkimyksiin ja -kokeiluihin ilman, että muinaisjäännös vahingoittuu. Koekaivauksilla saatujen tulosten perusteella voidaan mahdollisesti pyrkiä ennallistamaan kaikkein pahimmin särkyneitä vallien kohtia. Muita rakenteita, kuten rakennuksen pohja perustuskivineen ja liesineen, voidaan mahdollisesti jättää tutkittuina esille lisäämään linnavuoren kiinnostavuutta nähtävyyden kohteena.

Lukiolaisten ja muiden vapaaehtoisten osallistuminen kaivauksiin lisäisi toisaalta koululaitoksen ja museotoimen (ks. Suomen Tammi) sekä toisaalta kansalaisjärjestöjen ja museotoimen välistä yhteistyötä ja kanssakäymistä.

Lisäksi Vartiokylän linnavuoren tutkiminen hyödyttäisi linnavuoritutkimusta yleensä ja saattaisi valottaa Itä-Uudenmaan asutushistorian problematiikkaa.

Lopuksi

Vartiokylän linnavuoresta selvitystyötä tekeväälle tutkijalle kirjatuihin tehtäviin, jotka on esitetty johdannossa, ensimmäinen ja toinen kohta sisältyvät edellä oleviin lukuihin “Arkistolähteisiin ja kirjallisuuteen perustuva selvitys” ja “Tutkimussuunnitelma”. Tutkimussuunnitelma ei sisällä esim. kustannusarviota, koska tiedossa ei ole minkäänlaisia tutkimusvaroja. Museoviraston arkeologian osastolla sellainen pystytään laatimaan tarpeen vaatiessa nopeasti kulloisenkin kustannustason ja tutkimushankkeen erityisvaatimusten mukaisesti.

Puotila-Seuran Linnavuori-projektiin olen tutustunut Museovirastossa olleen materiaalin ja siellä käymieni keskustelujen sekä Puotila-Seuralta saamani aineiston ja seuran jäsenten kanssa käymieni keskustelujen perusteella. Keskusteluja hankkeesta on käyty myös Jouko Astorin kanssa (Helsingin kulttuurikaupunkisäätiö). Vartiokylän linnavuoren arvostuksen ja tunnetuksi tekemisen kannalta Puotila-Seuran Linnavuori-projekti on kannatettava hanke, joka samalla voi lisätä yleistä varhaishistorian kiinnostusta ja arvostusta. Valitettavasti se myös sisältää linnavuorelle asetettuja arvostuksia ja ehkä liian suuria odotuksia, jotka eivät ainakaan nykyisessä tutkimustilanteessa pidä paikkaansa. Toivon selvitystyön auttavan Puotila-Seuraa arvioimaan uudelleen kantaansa linnavuoreen. Toivottavasti arkistolähteisiin ja kirjallisuuteen perustuvaa selvitystä myös pidetään tekeillä olevan linnavuoren historiikin (käytettävissäni on ollut kaksi keskeneräistä luonnosta, jotka seuran puheenjohtaja Heikki Iihola on laatinut: heinäkuu 1998 ja 14.9.1998) ja seuran linnavuoresta jakaman tiedon pohjana.

Selvitystyön aikana on käyty keskusteluja Museoviraston, Helsingin kaupunginmuseon, Helsingin kulttuurikaupunkisäätiön ja Puotila-Seuran edustajien kanssa sekä tutustuttu linnavuoreen useamman käynnin yhteydessä eri henkilöiden opastuksella. Marraskuun 1998 alussa järjestettiin Museovirastossa lisäksi kaikkien asiaan liittyvien tahojen keskustelutilaisuus, jonka kulusta laaditaan erillinen pöytäkirja. Lokakuussa järjestetyssä tilaisuudessa Itä-Helsingin kulttuurikeskuksessa STOAssa pidin Vartiokylän linnavuoresta esitelmän, jossa toin Puotila-Seuran puheenjohtaja Heikki Iiholan esityksen jälkeen esille Museoviraston tutkijana arkeologin kannan linnavuoresta.

Pääkaupunkiseudulla käynnissä tai suunniteilla olevista kokeellisen arkeologian tai muista muinaishistoriaan liittyvistä hankkeista tai niiden koordinoimismahdollisuuksista en ole tehnyt tämän laajempaa selvitystä. Linnavuorta koskevan selvitystyön aikana ilmeni, että monet tähän kokonaisuuteen laskettavat järjestöt, kuten Puotila-Seura, olivat perustamassa Varjagit-nimistä kattojärjestöä. Katson sen tavoitteiden ja monien siihen kuuluvien järjestöjen olevan luonteeltaan sellaisia, etteivät ne kuulu Museoviraston toimialaan. Toisaalta kaikki pääkaupunkiseudulla toimivat muinaishistoriaan jotenkin liitettävät hankkeet ja järjestöt eivät aijo liittyä mainittuun

kattojärjestöön. Esim. vierailemme 8.10.1998 Pirjo Uinon (Museovirasto) kanssa Läntisessä-Pukkisaassa puheenjohtaja Esko Pesonen kertoi, että Sommelo ry. paneutuu yksinomaan Rautakausi-hankkeeseen eikä liity Varjageihin. He pyrkivät koko maan laajuiseen yhteistyöhön muiden kokeellisen arkeologian hankkeiden kanssa, esimerkiksi yhteisten koulutustilaisuuksien merkeissä. Sommelo ry:n tavoitteet sopivat mielestäni Varjageja paremmin Museoviraston toimialaan.

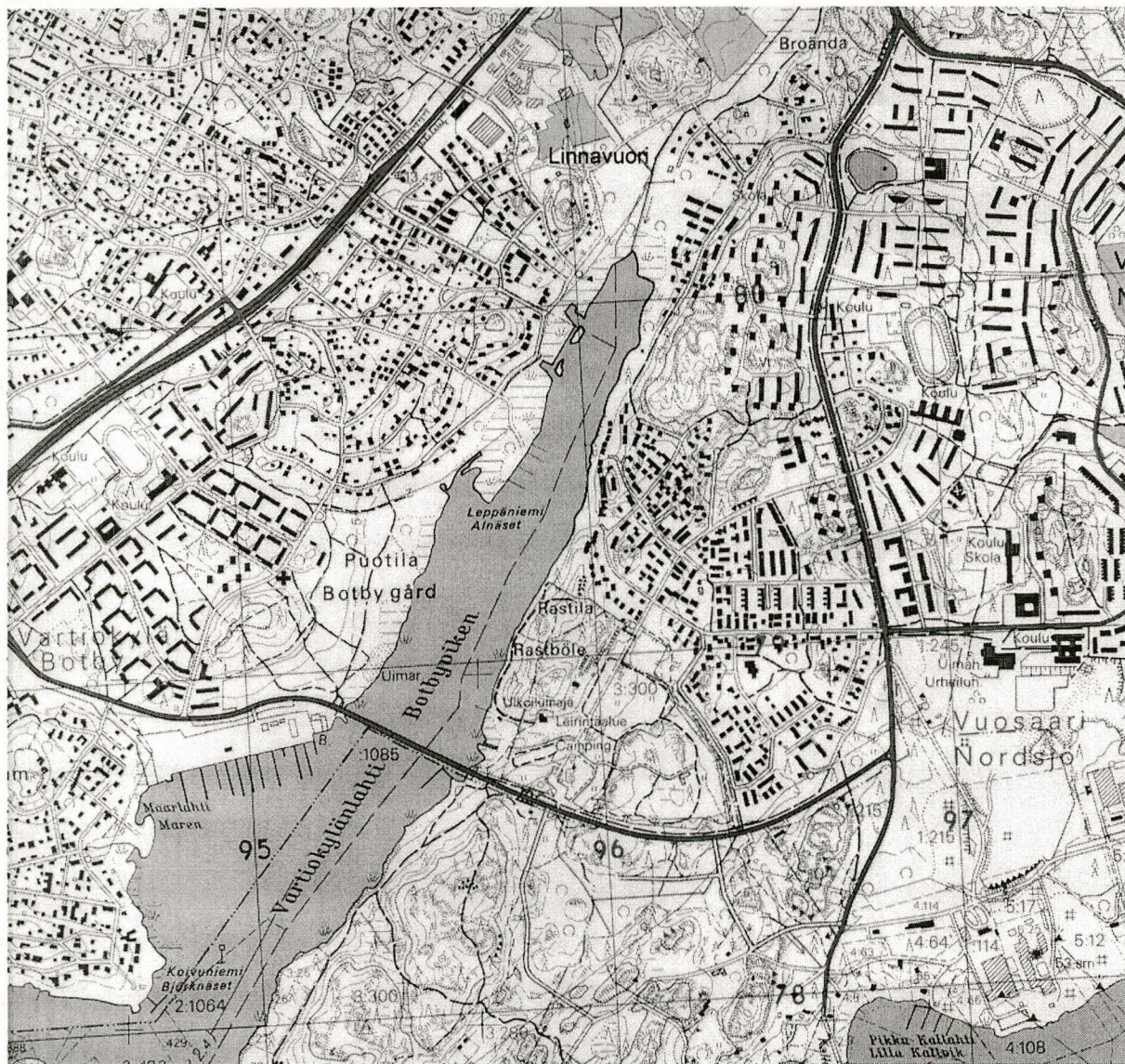
Kaikkiin kirjallisuusluettelossa mainittuihin artikkelihin tai teoksiin ei selvitystyön tekstissä ole viittausta siksi, että on haluttu antaa maallikko-lukijoille kuva siitä suuresta kirjallisuusmäärästä, joka linnavuorista ja Uudenmaan asutushistoriasta on kirjoitettu.

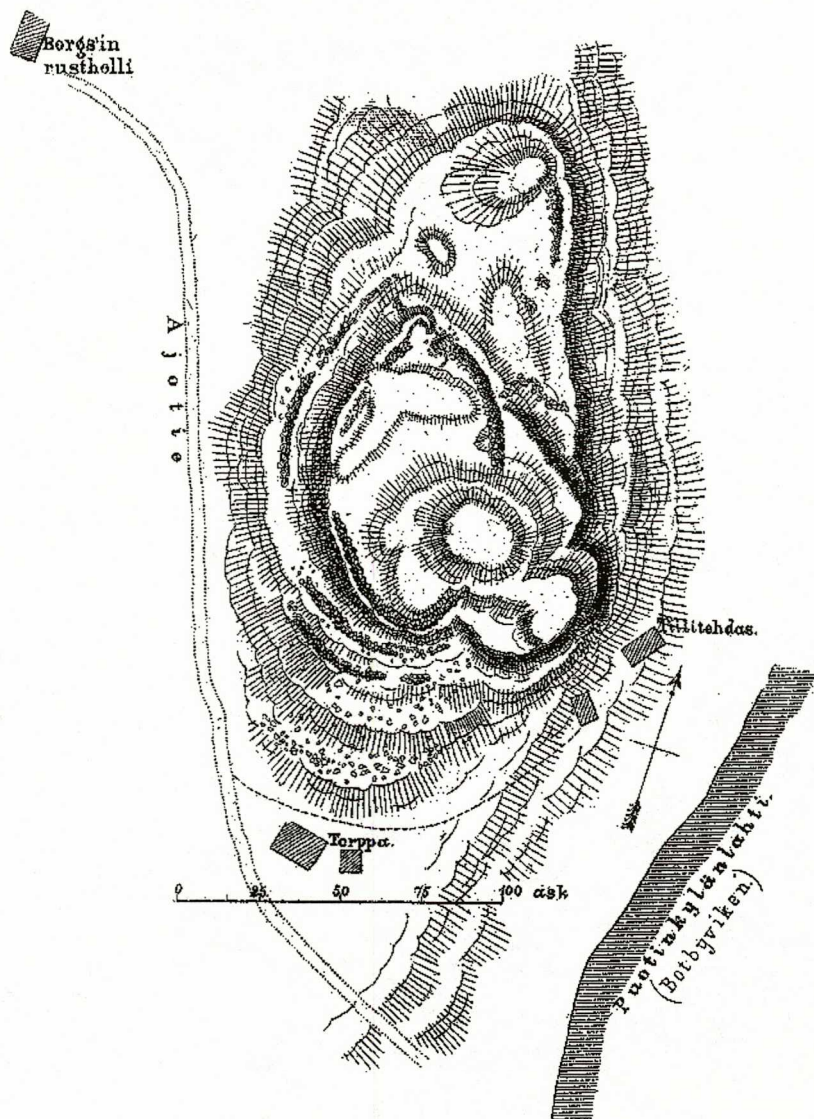
Kirsi Peltola on tehnyt selvitystyön kansilehden ja liitteet. Haluankin lopuksi kiittää häntä ja muita työtovereitani Museovirastossa ja kollegoitani Helsingin kaupunginmuseossa saamastani avusta.

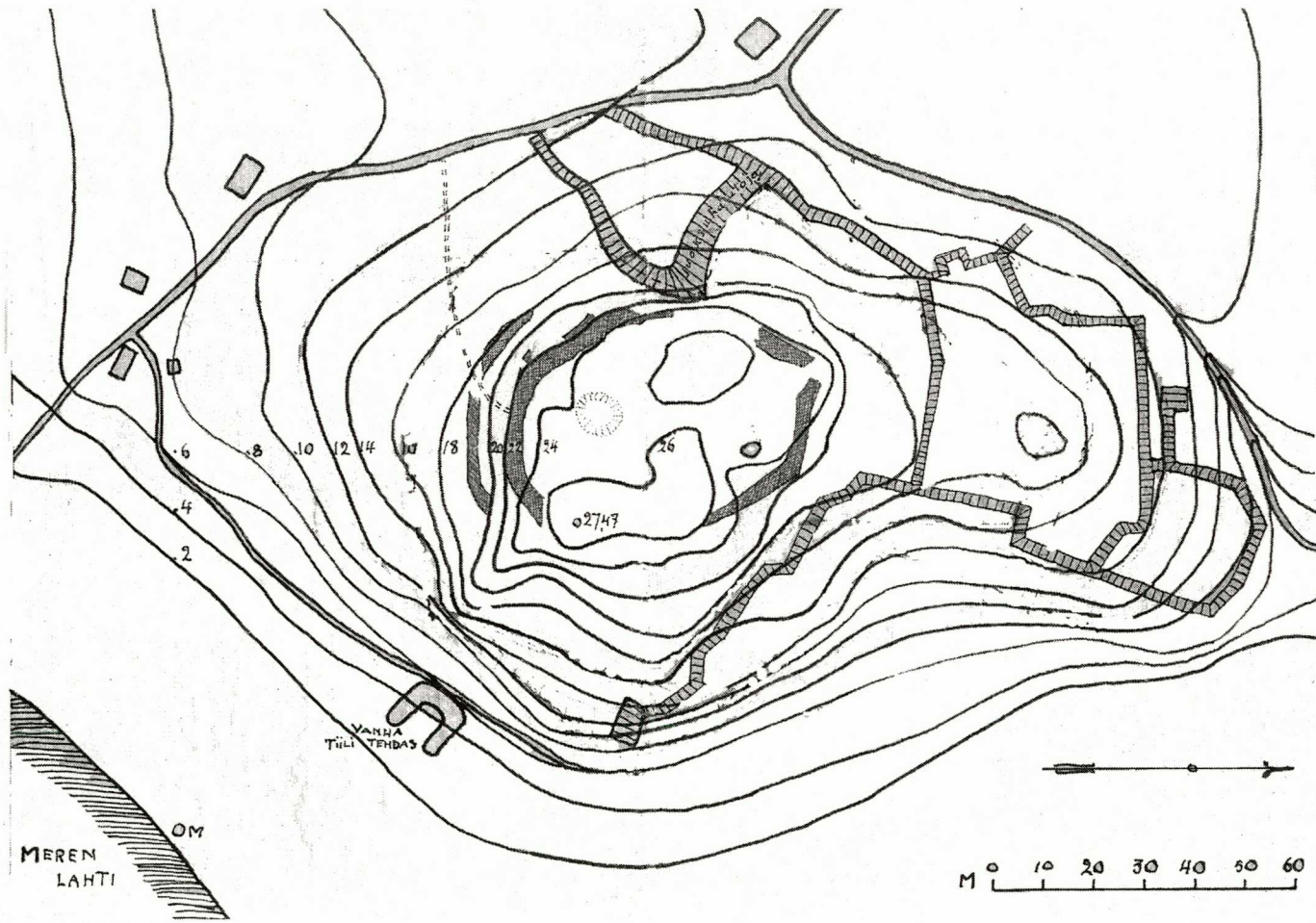
Helsingissä 23.11.1998

Eeva-Liisa Schulz, tutkija

HELSINKI, Vartiokylä, Slottsbacken
Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilander 1973

Vallien kunto

